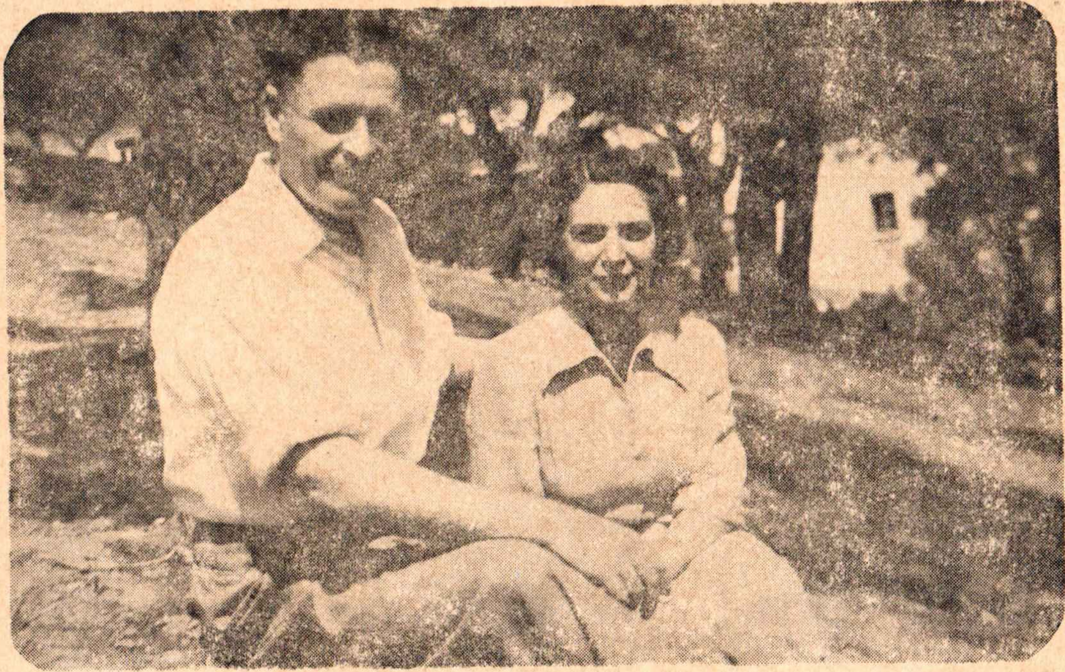
CİLT : 24 HAZİRAN 1976 SAYI : 273

yeni ufuklar

V. Günyol'un objektifinden: Nâzım ve Münevver. Burgaz adası, 1950

Öğleye doğru, Nâzım güverteye çıkarıldı. Yüzü solgun, bakışları tedirgindi. Gitti, gemi bordasının bir yerinde oturdu, sırtını demir duvara dayadı. Elinde kalem kâğıt vardı. Bir şeyler yazıyordu. *Bugün Pazar* adlı o güzelim şiirinin doğuşuna tanık oluyorduk uzaktan.

Günlerdir güneş yüzü görmemişti Nâzım. Halûk'un bunca gözetme, kayırma çabası boşa gitmiş olmalıydı. Çünkü, sonradan Nâzım'ın bana anlattıklarına göre, geminin bir aptesanesinde, diz boyu boklu sular içinde, yarı çömelik, yarı ayakta geçirmişti bütün bir cumartesi gecesini. Tepeden inme bir buyrukla, bu insanlık dışı işkenceye yatırılmış olmalıydı Nâzım; Halûk'un bu konuda bizlere, açık kapalı hiç bir açıklamada bulunmadığına bakılırsa, *Bugün Pazar* şiiri, böylece, gerçek anlamını buluyor, yerli yerine oturuyordu, yıllarca sonra.

Birkaç saat içinde gemiden ayrıldık. Şiiri elimizdeydi. Sonradan çoğaltıldı bu şiir, nasıl oldu bilmiyorum, elden ele dolaşıp yaygınlaştı, hayranlarının belleğine, buruk, acı anılarla.

Kısa bir süre sonra, gemi Silivri açıklarında demirledi. Günler ve haftalarca. Orhan Burian, Muhtar Enata ve V. Günyol üçlüsü, Silivri'ye taşınır oldu. Nâzım'ın yüzünü göremez olmuştuk artık. Halûk'un sevecen ilgisi kuşkulandırmıştı Yukarıdaki adamları. Onun yerine, başka yargıçlar görevlendiriliyordu Ankara'dan, soruşturmaları, belli bir yöne çevirmek amacıyla.

Bunlardan bir tanesiyle karşılaştık bir seferinde. Adını anımsamadığım bir yargıçtı bu. Binbaşı rütbesinde.

Bir öğle yemeğinde, aynı sofrada, kadeh kaldırdık onunla. Patlak gözlü, yarı dazlak kafalı bir adamdı bu.

Edebiyat düşmanıydı. Şiir miir, boş şeylerdi onun gözünde. Yurt düşmanı sayıyordu tüm şairleri. Soluğumuz kesilmiş, kafamız işlemez olmuştu. O gün, büyük bir yılgınlık içinde ayrıldık gemiden, bir daha da ayak basmadık.

Sonra, olan oldu. Nâzım, 28 yıl 4 ay hapse hüküm giydi, başında bir amiralin bulunduğu askerî bir mahkeme kararıyla.

Sonra, aylar, yıllar birbirini kovaladı. Nâzım hapislerde yattı, yersiz, haksız, kanıtsız manıtsız suçlamalarla.

Ahmet Emin Yalman'ın onur kırıcı önerileri, aydınların toplu çağrıları karşısında hiçe inerken, bir af yasasıyla özgürlüğüne kavuştu Nâzım.

O günlerde, Habib Edip Törehan'ın, tütün ticaretinden, bir gecede elde ettiği milyonların binde biriyle kurduğu *Yeni İstanbul* gazetesine girmiştim, bir rastlantıyla. Avukatlık stajımı yapıyordum o sıralarda. İşsizdim. Avukatlık stajı yapanların, devlet hizmetinde çalışmaları yasaktı. Öğretmenliğe bu yüzden dönemezdim. Azra Erhat'ın çağrısı üzerine bir gün gazeteye gittim. Bir odaya aldılar beni. Azra'nın yanında, alabildiğine içten, temiz gülüşlü bir kadın arkadaşı vardı. Peride Celâl'di bu. Patronla görüşelim, seni gazeteye alalım, diyorlardı. Ertesi günü bir yerde buluşmamız gerekiyordu. Patronla konuşacaklar, sonucu bildireceklerdi bana. Buluşma yerini *Löbon* olarak saptadılar. *Löbon*'ları, *Markiz*'leri bilirdim. Bir gün, bir arkadaşın çağrısına dayanamayıp girmiştim *Löbon* denilen, o şairlerin, romancıların buluştukları züppeler çevresine. En tiksindiğim yerlerden biriydi *Löbon*. «*Löbon*'u bilmem» dedim, inat olsun di-

ye. Şaşırdılar. Sonra, başka bir yerde buluşmaya karar verdik. Arkamdan, Peride Celâl: «Bu ne biçim adam. Dünyadan haberi yok. Düşme peşine» diye söylenmiş. Sonradan ahbap olduk. Şapsal geçinip, onları nasıl tongaya bastırdığımı anladıktan sonra, kendi ağzıyla açıkladı olup bitenleri.

Neyse, *Yeni İstanbul*'a kapağı attım. Üç aylık bir *nişanlanma* döneminden sonra (Habib Törehan'ın deyimiydi bu), kontratla *nikâhlandık* gazeteyle. O zamana göre, önemli bir aylık alacaktım. Önce, siyasî bölüme verdiler beni. Burhan Belge'ydi bölümün şefi. Zaza Gabor'un ilk kocası, Yakup Kadri'nin kayınbiraderi olarak tanınan, politika hayatımızda cambazlığı hokkabazlığıyla ün yapmış, Adnan Menderes'e *Venüs endamlı* diye şaşırtıcı övgüler yağdıran bir adamdı Burhan Belge. Onu yakından tanımak fırsatı geçmişti elime, kaçırır mıydım hiç? Cana yakın, insanın ağzından girip burnundan çıkmasını bilen, lâstikli, bükülgen, kıvrılgan, nabza göre şerbet veren bir adamla karşılaşıyordum ilk kez. Yazı İşleri Müdürü Mithat Perin'di. Şaşık suratlı, alabildiğine çalışkan, gündüz demez gece demez, başını kâğıtlardan ayırmaz bir adam izlemini vermekteydi. Rengi, meşrebi neydi, bilinmezdi. Yanına yöresine saygılıydı. Kendine milyonlar sağlayacak bir mesleğin eşiğini aşma yolunda, bir deney tahtası yapmış gibiydi, canla başla sarıldığı görevini.

Burhan Belge, hoppa züppe, oynak kaypak yürütüyordu işini. Bir kez tanığı oldum, İngiliz Konsolosuyla telefon konuşmasına. Bir iki şişe viski pazarlığı, birkaç gün sonra, bardaklarımızda iki parmağı aşmayan içki şöleniyle sonuçlanmıştı. Mutluyduk, bir utanılası seyriklikte.

İşler, bu minval üzere yürüyordu *Yeni İstanbul*'da. Günün birinde, Yaşar Nabi'den boşalan, Edebiyat sayfasının başına getirildim. Peride Celâl ve Turhan Selçuk'la işbirliği yapacaktım. Aramızda, sinema konusunda uzman bir kimse vardı: Münevver Berk. Sonradan, Nâzım'a bir erkek evlât veren mutlu kadın.

Nâzım'la aramızda köprü kurulmuştu bu yoldan. Münevver, Peride'nin canciğer arkadaşıydı. Nâzım hapisten çıkınca, gün boyu, Peride'nin Kadıköy'deki, iki odalık, çerden çöpten, ama sıcağın sıcağı evinde alıyordu soluğu. Münevver'le Peride, birbirlerine anlatılmaz bir sevgiyle bağlıydılar. Nâzım, Peride'nin evinde, Münevver'le birlikte, hayatının en mutlu anlarını yaşıyordu. Benim de uğrağımdı o sevimli ev.

Böylece, tanıştık, seviştik (belki de uyduruyorum) Nâzım'la. Nâzım, Bahariye'de, babadan kalma üç katlı bir köşke atmıştı kapağı. Benim evime elli metre uzaklıkta. Boyuna çağırıyordu beni evine Nâzım. Gidiyordum. Sevine sevine. O evde, kaç kez karşılaştım Kemal Tahir'le, Balaban'la, A. Kadir'le ve başka sanatçılarla.

Bu toplantılarda, Nâzım bir odak noktasıydı. Ayağa kalkıyor, kıra çalan o kızıl saçları darma dağınık, dünya politikasından söz ediyordu. Bir tek ışık vardı onun için, dünyayı aydınlatan: Stalin.

O Stalin ki, Nâzım'ın Rusya'ya kaçmasıyla birlikte, gözünden gönlünden düşüverecekti. Kruçef döneminin alaborasından sonra, ya da o dönemin eşiğinde yazdığı *İvan İvanoviç Var Mıydı, Yok Muydu?* adlı piyesiyle, Stalin zorbalığının eleştirisine girişecekti Nâzım.

1950 yılının bir sıcak yaz gününde, Kadıköy vapurlarından birinin güvertesinde, yan yanayız, bir raslan-

tıyla. O günlerde, S. Eyuboğlu ile Sartre'dan yaptığımız bir çeviri yayınlanmıştı. Nâzım, onu doladı diline: 'Ne işiniz var, bu pis burjuva yazarlarıyla' diye söylendi durdu. Sonraları öğrendim, Paris'e gittiğinde, Sartre'ın konuğu olmuştu günlerce.

Demek, zamanla, her şey değişmişti, değişebiliyordu. O tek ışık dediği Stalin gözünden düşmüş, pis burjuva dediği Sartre gözünde büyümüştü!

Kadıköy'deki evinde, babadan kalma köşkün büyük salonunda, gür sesiyle çektiği nutukları dinlerken, yüreğim ağzımda, kendimi sözlerine ha kaptırdım ha kaptıracağım korkusu içinde bocaladığım anları ansıyorum. İnandırıcı ve kesindi Nâzım. O inanılmaz güzelliği, o büyülü inandırma gücü yok mu, bir silindir gibi ezip, kendi inan doğrultusunda, sonradan yumuşattığı, ama o gün ödün vermez inancına bağlayabilirdi sizi. Kuşkusuz. İşçi ile patron ilişkisinde yanılmaz bir kuralı vardı: İşçinin patronundan hoşnut olması, işçi sınıfı için bir yıkımdı. İşçi, her zaman, patrona cephe almalıydı. Almadı mı, yok oldu, demekti.

O günlerde *Yusuf'la Menofis*'i yazmıştı Nâzım. Bunu daktilo et, dedi bana. Günlerce eve kapanıp, daktilo ettim piyesi.

Günlerden bir gün, Mehmet dünyaya geldi, kaşla göz arasında. Kadıköy'de, bir dispanserde buluştuk. Münevver yatakta, yarı baygın yatıyordu. Nâzım ellerini karısının karnında gezdirip «Bak, Üstat, ne varsa burda var» diyerek hayatın gerçek anlamının doğurganlıkta, her çeşit doğurganlıkta olduğunu söylemek istiyordu.

Nâzım için, doğurganlıktı önemli olan. Çünkü, doğurganın doğuranıydı kendisi.

Türkiye'den kaçmasından on beş gün önceydi. Kadıköy çarşısında raslaştık. «Haydi, gel bize gidelim» dedi. Kasaptan et aldı. Yola koyulduk. Bir yapının zemin katına girdik. Münevver karşıladı bizi. Nâzım, büyük bir buzdolabı almıştı evine. «Sana buzlu domates suyu içireceğim» diye seviniyordu. Yarım saate kalmadı, etler pişmişti. Domates suyuyla bezenmiş bir sofradaydık. Münevver'in kızı, mırın kırın ediyor, yemek yemek istemiyordu. Nâzım, öfkelendi birden: «Ulan, dünyada yüz binlerce insan kuru ekmek bulamazken, sen, önüne gelmiş bu nefis et yemeğine yüz çeviriyorsun» diye başladı çıkışmaya. Kız diretiyordu. Nâzım: «Vallahi döverim seni» diye çıkışınca, kız dikeldi: «Hani Allah yoktu?» dedi. Nâzım, ne diyeceğini bilemedi. Sus pus oldu.

On beş gün sonra, gazetede okudum, Nâzım'ın yurt dışına kaçtığını. Bir telâştır almıştı ortalığı. On beş gün öncesinden, Nâzım'la görüşen kim varsa, hepsini karakollara sürükleyip, sorgulara çekmiş, gece gündüz alıkoymuşlardı.

Emniyet gözetiminde bir çatlak mı olmuştu da beni unutmuşlardı, bilmiyorum. Peride Celâl, karakola çağrılıp tedirgin edilmişler arasındaydı. Korkmuş, yılmıştı. Naci Karacan'ı araya sokup, paçayı kurtarmıştı.

Sivil polisler fır dönüyordu evinin çevresinde. Evine uğradığımda: «Aman Vedat, kolla kendini. Polisler kuş uçurtmuyor. Münevver'le de görüşme sakın.» dedi..

Görüşmedim Münevver'le o günden sonra. Ama, bir eziklik, bir tedirginlik çöreklendi içimde, korkaklık, kalleşlik etmişçesine.

Günler geçti. Bir gün, Karaköy postahanesinin ka-

pısında yüzyüze geldim Münevver'le. Sıcak dost bakışlarla karşıladı beni, hiç bir şey söylemeden, sadece okşadı sırtımı sevecenlik ve anlayışla. Yerin dibine girdim o an.

Sonra, günler aylar, belki de yıllar geçti aradan. Nâzım'dan söz edilmez oldu. İlk kez, Doğan Avcıoğlu yayınladı bir şiirini Nâzım'ın YÖN dergisinde. Ardından *leş kargaları* sökün etti. Nâzım'ın şiirlerini, piyeslerini basma yarışı aldı yürüdü.

o

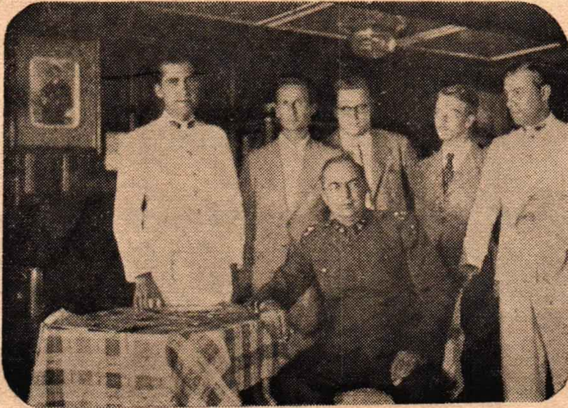
Nâzım'ın yurt dışına çıkışı, bir bomba etkisi yaptı, sağ sol bütün çevrelerde. Nasıl yapmasın ki, hayatını yerleşik bir düzene sokmuş, çoluğa çocuğa karışmış, evini buzdolapları, koltuklar kanepelerle donatmış, İpek Film ortaklığındaki işini sağlama bağlamış, bir küçük burjuva yaşantısının gözle görünür, elle tutulur rahatlığına gömülmüştü sanki.

Nâzım'dan beklenmez şeylerdi bütün bunlar. Şiirleri yayınlanmaz, adı sanı edilmez, isimsiz bir senaryo işçisi, bir film yönetmeni olarak çalışır, etliye sütlüye karışmaz bir insan görünümü içindeydi.

Bir kuşku çemberi sarmaya başlamıştı dört bir yanını. Dostlar tedirgin, polis ikircikli, MİT kuşkulu, itler pusudaydı.

Görünürdeki rahatı batıyordu şuna buna, tanıdık tanımadık, dost düşman herkese. Günün birinde askere çağırdılar Nâzım'ı. Ellisini geçkin bir adam, bir büyük şair, er olarak orduda silâh kuşanıp, postal giyecek, yat kalk talimlerinde uzmanlık kazanacaktı. Oysa, Nâzım, daha otuzlarında otuz beşlerinde sakata ayrılmış, as-

1950, Burgaz Adası. Soldan sağa: Münevver, Efser (Berk), Nâzım. V. Günyol. Nâzım'ın omuzundaki el Sait Faik'in eli.

Silivri. Erkin Gemisi. 24.7.1938. Birinci planda: Nâzım'ın sorgusunu yürütmek için Ankara'dan gönderilen bir yargıç (Binbaşı). Arka planda soldan sağa: Halûk Şehsuvaroğlu, V. Günyol, Muhtar Enata, Orhan Burian ve Dz. Subayı M. Adam.

kerlik görevinden bağışıklı olmuştu. Ama, dinlemiyorlardı, raporlar, resmî yazılarla kanıtlanan bağışıklığını. Niyetleri, Nâzım'ı kıskıvrak yakalayıp, bir puntuna getirerek ortadan kaldırmaktı. Böyle yorumluyordu Nâzım, bütün bunları.

Nasıl kurtulabilirdi, sonu hayatına malolabilecek böylesi bir serüvenden?

Türkiye'den ayrılmadan önce, derdi başı buydu Nâzım'ın. Bu belâdan kurtulmanın yollarını arayıp duruyordu.

Bir sabah, gazetelerde okuduk, Nâzım'ın yurt dışına kaçtığını. Nasıl becermişti bu işi? Uçakla mı kaçmıştı, takayla mı, bilen yoktu.

Münevver'e bile söylememişti kaçacağını, diyorlardı. Oysa, sonradan öğrendik. Söylemişti Münevver'e her şeyi. Nasıl söylemezdi, söyleyemezdi?

Nâzım'ın yurt dışına haklı olarak kaçışı, on kez değil, sadece bir kez gelinen bu dünyadan, yapabileceğini yapmadan gitmenin sorumsuzluğuna, adam sendeciliğine karşı bilinçli, mertçe bir tepkiydi. Öyle bir tepki ki, yurt dışında, yüreği yalnız yurdu için çarpar olmakla kanıtlanacaktı.

Nâzım'ın yurt dışına kaçışının ilk tepkisi, çok saydığımız, namusuna dürüstlüğüne yüzde yüz inandığımız Yaşar Nabi'nin *Varlık* dergisinde gösterdi kendisini, Faik Baysal'ın bir yergi şiirinde. Sonra, sağcı yayınlar aldılar ele konuyu, ver yansın ettiler, Batı dünyasında, yüzümüzü ağartan, Türk'ün onurunu, benliğini, varlığını yücelten bu yüce şaire yüklendiler, vatan haini, yurt düşmanı diye.

Nâzım'ı savunma yolunda, sol çevreler de, olur olmaz nedenlerle şunu bunu suçlamaya kalkıştılar. Vâ-Nû, *Bu Dünyadan Nâzım Geçti* adlı o Nâzım'dan çok, kendini ön plana alan eserinde, isim vermeden, ama, haksız, yersiz ve de düşüncesiz olarak, birtakım namuslu kimseleri, Nâzım'a ihanet etmiş duruma sokmaya çalıştı. Suçladığı bu kimseler arasında, Nâzım'a yüzde yüz bağlı, sanatına olduğu kadar insanlığına da yüzde yüz inanmış ve inanmakta devam eden, bu inancından vazgeçmez, geçmeyecek olan bir insanı soktu, sokmak cesaretini gösterdi. Bu insan, temizin temizi, senin benim gibi korkak olmasına karşın, doğruya doğru diyen diyebilen bir insandı: Peride Celâl.

Neydi suçlama nedeni? Güya, Nâzım, kaçmadan önce, bir tomar şiirini ona vermiş, saklasın diye. Ne yapmış Peride Celâl, Nâzım yurt dışına kaçınca? Yakmış o kendine emanet edilen bütün şiirleri. Ya da, saklamış, sonradan, bir çıkar sağlamak umuduyla. Ne ayıp, ne iğrenç bir suçlama!

Evet, Nâzım vermiş ona, yayınlanmamış şiirlerini saklasın diye. Ama bunlar dört beş kopyası olan, şuna buna dağıtılmış olan şiirler. Peride Celâl de, kaçışı izleyen o tedirgin günlerde, şiirleri bir yakınına vermiş saklasın diye. Ne yapmış o yakını? Yakmış şiirleri, kendiliğinden, kimselere sormadan.

Vâ-Nû, kalkıyor, bunu bir onarılmaz, bir ayıp, bir utanılası suç diye, Peride Celâl'e yüklemeye. Ucuz ve sorumsuz bir suçlama bu.

o

Nâzım Hikmet, kaçarak ne kaybetti, ne kazandı diye bir sorun var ortada. Niçin kaçmayacaktı Nâzım, o yüreği, kafasıyla bağlı olduğu yurdundan? Değil mi ki, hayatına göz dikilmişti, yaşamını, rahat nefes almasını çok görüyorlardı ona, hiç de haklı olmayan, beş para etmez, çıkarcı, malcı mülkçü, karaborsacı, üçkâğıtçılar.

Nâzım yurdundan ayrıldı da, sırt mı çevirdi ona?

Son yıllarını o sıla özlemi ile yanıp tutuşan şiirlerini hiçe mi sayacağız?

Yurdundan uzaklarda, Nâzım daha bir bağlanmıştı yurduna. Son şiirleri tanığıdır bunun. Yaşlılıkla birlikte, bir ölüm korkusu sarmıştı içini iyiden iyiye. Stalin'e, o yenilmez sanılan güce karşı nasıl kuşkulara kapılmışsa, ölüme, o önüne geçilmez güce karşı da, öylesine bir yalnızlık içine düşmüştü.

Sıla özlemi, ona ölümün soğuk nefesini de getirmişti beraberinde. Ölümün nefesini ense kökünde duyar olmuştu.

Ölüm bir bilmeceydi onun için, hepimiz için olduğu gibi.

Yurt özlemi, ölüm korkusu içinde yaşlanıyordu, yaşlanmıştı Nâzım.

Ölüm diye bir gerçek, önüne geçilmez, alıp götüren, bir daha geriye getirmeyen, kurtlar böcekler dünyasının egemenliğine terkeden, cennetsiz hurisiz gılmansız bir dünya vardı karşısında:

Ölüm kendinden önce bana
Yalnızlığı yolladı

diye yakınıyor, yakınabiliyordu artık.

Öyle bir gerçekti ki ölüm:

Anlamaya çalışıyorum
İnancımı yitirmenin pahasına

diyordu, diyebiliyordu, eylemini, yaşamını, kavgasını bir yana atarak.

Ölüm, o önüne geçilmez gerçek, o büyük adamı, o dünyamızın görüp göreceği en büyük insanını da alıp götürmüştü karanlıklarına, İsa'ların, Musa'ların, Muhammet'lerin sırrına eremedikleri, eremeyecekleri karanlıklara.

o

Mustafa Ekmekçi

GÜN OLA
HARMAN OLA

2 Cilt

50 TL.

Tekin Yayınevi

ÖLÜLER VE ÖLÜMLÜLER

Afşar Timuçin

Ölümü boş yere aramayın, nasıl olsa gelip bulacak sizi. Nerede olursanız olun, elinizden tutup götürecek. Belki biraz geç kalmıştır, o kadar. Erken geldiği de olur; bir çocuğun pırıl pırıl gözlerini dondurduğu, bir kadının eşsiz bakışlarını söndürdüğü, çalışan birini masasının başından aldığı, yaşam türküsü söyleyen bir genç kızı bir vuruşta yere serdiği çok olur. Ne kadar yaşam varsa o kadar ölüm vardır. Nice ölüm olacaktır, bildiğimiz, gördüğümüz, bilmediğimiz, görmediğimiz nice ölüm. İkide bir yakınımızdan geçen ağır ölümler ve hep uzağımızdan garip kuşlar gibi geçen sonsuz ölümler. Şimdi kimbilir kaç kişi can çekişiyor? Duymuyorum, duyamıyorum. Ben can çekişirken de onlar duymayacaklar; yazıyor, konuşuyor, sevişiyor, düşünüyor, gülüşüyor, çekişiyor olacaklar. Ölüm yaşamla tersleşen bir duygudur. Bizler bir gerçekliğin başka başka yüzleriyiz.

Yaşamın nasıl kolay girilemez öznellikleri varsa, ölümün de kolay yaklaşılamayan derin gizleri vardır. Bu gizler elbette ölüm sonrasıyla değil, ölüm duygusuyla ilgilidir. Herkes bir başka türlü yaşar, herkes apayrı bir ölümü ölür. Kendi yaşamımızı yaşadığımız için kendi ölümümüzü ölürüz. Ortaklaşmamızı tehlikeye düşürmez bu. Çünkü herkes benzer bir yaşamı yaşamakta, benzer bir ölümü ölmektedir. Buradaki çelişki aşılamaz bir çelişkidir: her şey birbirine kıyasıya benzer ve her şey birbirinden kıyasıya ayrıdır. Evet, herkes kendi ölümünü ölecektir. En büyük sevgililer bile birbirlerinin ölü-

münü paylaşamazlar. Yaşam az çok paylaşılır, ama ölüm hiç mi hiç paylaşılamaz. Herkes ölecektir, herkes benzer bir ölümü ölecektir. Bütün baskılar, bütün aç bırakmalar, bütün engellemeler, bütün köpekleşmeler, bütün yangından mal kaçırmalar, bütün çete kurmalar gülünç kalmaya mahkûmdur bu yüzden. Yaşamın bir yüzüdür ölüm. Ölüm bir başka türlü yaşamaktır. Her ölüm bir olağanüstülük deneyidir, sonunda hiçliğin ortasına bırakır insanı. En doğal ölümlerin bile çok dokunaklı yanları vardır: eli kolu bağlı bırakır bizi.

Ölümü düşündüğümüz zaman en kötü şey karşısında bile sakınık kalırız. Bu sakınıklık bağışlanmaz bir sakınıklıktır, çünkü biz iyiyle yükümlüyüz. İnsan ancak iyi temeli üzerine oturduğu zaman verimlileşir ve değer kazanır. Gerçekte, ölümlülük kötülüğün saçmalığını açığa çıkarır. Ölümsüz olsaydık kötülük etmeye, yani başkasını nesneye indirgemeye hakkımız olabilirdi. Ama şimdi değil. Şimdi kötülüğe değmez. Bir ölümlü bir başka ölümlüye kötülük yapma hakkına sahip değildir. Kötülük tanrıların hakkı olabilirdi ancak. Tanrılar ölümsüzdüler. Ölümlüysek, kötülüğün en hafifi bile bağışlanmaz bir suçtur. Ölümlülere düşen yalnızca ve yalnızca ortaklaşmaktır. Bir ölümlü için dünya ancak ortaklaşmayla güzelleştirilebilir. Ne kadar yaşatabiliyorsak o kadar insanız, nüfus patlamaları olsa da, dünyada basacak yer kalmasa da.

Her ölüm bir yaşamışlığı güzel göstermeye çalışır. Öleni bize güzel göstermeye çalışan ölüm, gerçekte, yaşanmışın hiç bir yanını değiştiremez, yanlışı gölgeleyemez, doğruyu örtemez, ancak kişiyi yüzde yüz yargılanabilir durumda belirler, sonra onu yavaş yavaş unutturur. Ölüm bir sünger gibi emer yaşamı, yaşamı bütün

gizleriyle bir yudumda içiverir, geriye yargılanmaya açık bir eylemler ya da öznellikler örgüsü bırakarak. Yargılarsınız, durmadan yargılarsınız, anmaktan çok yargılarsınız öleni. Bir yargı bir başka yargıyı getirir, yargılamaktan alamazsınız kendinizi, ortaya bir yargılar yığını çıkar. Yaşamın başedilmez çeşitliliği karşısında yargılar yetersiz kalır. Nesnesine ilgisiz kalan nice yargı vardır. Ama siz yargılamakla yükümlüsünüz, ne olursa olsun. Yaşam değişimlerle sürer: bu değişimler bazen herhangi başkalaşımlar düzeyindedir, bazen de evrimleri, devrimleri, dönüşümleri kucaklar. Bir trende gibiyizdir, daha doğrusu içimizden bir tren geçer gibidir. Her yaptığımız bizim olmaktan çıkar çabucak. Eylemlerimizle aramıza hemen bir uzaklık giriverir. Kolay kolay sahip çıkamayız eylemlerimize. Onları *biraz sonra* başkasının eylemi olarak kavramaya yatkındır düşüncemiz, onların çok benzerlerini gerçekleştirmeye ne kadar yatkın olsak da. Eylemlerimiz bizi yalnız bırakırlar. Eylemlerimiz bizi kendilerinden oldukça ayrı yepyeni eylemlere bırakarak çekilirler. Bugünkü durumumuz önemlidir. En büyük gerçeklik, bugünü yaşıyor olmamızdır. Şimdi denen şey hep yargılarla oluşur, yargılarla örülür. Yargılar boş yere doldurulmuş ve anlaşılmaz bir dille yazılmış dosyalar gibi dizilirler, şimdi'den geçmiş'e doğru. On yıl önceki kaygım, on beş yıl önceki yanlışım, üç yıl önceki tutarsızlığım, yedi yıl önceki kahramanlığım benimdir ama bana yabancı düşer. Ben onları yadsıyamadığım gibi kendimle de özdeşleştiremem. Bugünkü ben, dünkü ben'den ayrı türemiş bir başka ben'dir. Ben kendimi hem şimdiki zamanda bir varlık olarak, hem de bir yandan dış dünyaya, bir yandan geçmişe ve geleceğe bulanmış bir ayrı varlık ola-

rak kavrarım. İnsan en büyük yabancılığı kendi geçmişi karşısında duyacaktır: biz en büyük yavancılığı bir daha yaşanamayacak olan şeyler karşısında duyarız.

İnsan kendini yargılayabilir ama kendini yadsıyamaz. Kişi on yıl önceki eyleminin altına bugün ister istemez imzasını atacaktır, ama on yıl önceki eylemiyle savunamayacaktır kendini, on yıl önceki eyleminden giderek kendini aşağılayamayacaktır. Ölüme kadar böyle sürer bu. Ölüm gelir, o on yıl önceki eylem de öbür eylemlerle birlikte nesnelliğe indirgenir. Artık yaşam bitirilmiştir, yaşanmış ve bitirilmiştir. Bir başka yaşam daha yoktur yaşanacak. Yargılarsınız öleni, ince terazilerde tartarsınız, sonuç size nasıl geliyorsa öyledir. Ölümle ortaya çıkan nesnelliği siz *öznel-nesnel* bir düzeyde yargılarsınız. Ölümle sonu gelen özenellikse çoktan kaçıp gitmiştir. Öleni daha çok en son eylemlerinden giderek yargılarsınız, sonraki eylemleri önceki eylemlerinden daha anlamlıdır çünkü. Önceki eylemlerimizden elde ettiğimiz deneyler sonraki eylemlerimize bileşenler olarak, etkin örnekler olarak katılırlar. İnsan dünyasında bir önceki bir sonrakinde bazı yanlarıyla etkin olarak yaşar. Dönüşüm demek, bir şeyin bir başka şeye, daha yetkin bir yapı oluşturmak üzere katılması demektir. Ölümü kutsallaştıran ve tarihi oluşturan budur. Ölmek demek, dönüşüme, daha genel anlamda yenileşmeye olanak sağlamak demektir. Yaşamak demek, durmadan bilinçlenmek demektir çünkü. İnsanı hayvanlardan ayıran özelliklerden biri, onun yalnızca ileri derecede ustalaşma yeteneğine sahip olması değil ama bir ustalığı bir başka ustalığa geçişte kolaylaştırıcı etkinlik olarak kullanabilmesi yani gelişme yeteneğine sahip olmasıdır. Gelişmişliğin önemi buradadır: etken yetkin

olduğu ölçüde eylem yetkin olur. Yani, inanmak yetmez, bilmek gerekecektir.

Ölümün önemini biliriz ama, gene de onu sevmeyiz. Ölüm korku verir. Ölmek demek, hep şimdiki zamanda süren ve kendini şaşmaz bir gerçeklik olarak sezen öznelliğin hiçleşmesi demektir. Bazıları bu korkuyu, bu ölüm korkusunu sürekli olarak ve pek derinden duyarlar. Bazen yaşam pek aldırılmayan bir şey olur, bazen de üzerine titrenilen bir şey. Gerçek yaşam, adanmışlığıyla yaşamdır. Çünkü «ben» ya da «öznellik» dediğimiz şey, kendi dışına, hem kendi geçmişine ve geleceğine, hem nesnel geçmişe ve nesnel geleceğe taştığı, onlarla karıştığı ölçüde kendini doğru ve sağlıklı bir biçimde kavrayabilir. Kendi dışına taşmak demek, dünyaya etkin bir biçimde katılmak, dünyayı değiştirmek demektir. Bu da insan olmanın başlıca koşulu gibi görünmektedir. Gerçek yaşam, adanmışlığıyla yaşamdır. İnsan ancak bu dünyada bir yeri olduğunu daha doğrusu bir yeri olmuş olduğunu sezdiği zaman ölümünü sevebilecektir.

Stoa filozofları kendi ölümlerine alkış tutuyorlardı, çünkü tek kişilik de olsa doğru bir yere sahip olduklarına inanıyorlardı. Kendilerini öldürebilme yeteneğine ermişlerdi. İnsan kendini *artık gözden çıkarabildiği* zaman büyür. Onların intiharı iflâs eden tüccarın, sevgilisinden yüz bulamayan genç kızın, ruhsal dengesini yitirmiş bir zavallının dünyadan vazgeçişine benzemiyordu. İyi yaşamak bir çeşit tanrılaşmaktı onlar için, iyi ölmek de. Her tanrı ancak kendi ölümüyle ya da daha doğrusu kendi ölümünü ölebilir: bir tanrının ölümüne kendinden başkası karar veremez. Stoa'cılar ölümlerine aldırmıyorlardı, üstelik ölümlerini seviyorlardı. Ölümün

vakitli oluşu çok önemliydi onlar için, bu vakti kendileri belirlemek istiyorlardı. İntihar etmek ölümü beklemekten daha doğru ve daha kolaydı çünkü. Herkes kendi ölümünü daha güzel kararlar. Başkasını öldürmek ne kadar yanlışsa kendini öldürmek o kadar doğrudur bir Stoa'cı için. Ya hiç ölmek istemeyenler? Onlar yaşamamış olanlardır. Yaşamamışlar gereksiz bir ölümsüzlüğü, daha doğrusu gereksiz bir ölmezliği özlerler. Hiç ölmek istemeyenler yok yere yaşamın başını bekleyenlerdir. Yaşam yaşanmak, zamanı gelince de bitirilmek ister.

Ölüm korkusunu aşmak bir yetkinlik işidir gerçekten. Yaşamaktan korkanlar ölümden de korkarlar. Eylemlerimizle ilgili her şey, korkarak yaşamak ya da korkmadan yaşamak sorununa indirgenebilir. Ancak yaşamaktan ve ölmekten korkmayanların dürüst kalma şansları vardır. Ölüm karşısında tir tir titreyenler yaşamamış olanlardır. Yaşamak demek, biriktirmek demektir onlar için; anıları ve her şeyi biriktirmek. Yaşamak gözüpeklik ister. Kazanç, gerçek kazanç, yitirmeyi bilene sözverilmiştir. Kendinizden veremiyorsanız sevemezsiniz. Yaşamak belli bir kahramanlığı gerektirir. Kahramanlar zor adamlardır, dünyaya iyileklerle birlikte tedirginlikler getirirler. Kahraman olmak serüvenci olmaktan daha çok bir şeydir. Kahramanlığın ayırıcı özelliği adanmışlığa zorunlu oluşudur. Kahramanların dünyamıza getirdiği tedirginliklerdir atılımları güvence altında tutan. Sağlam bir gözle bakarsanız, unutmanın ezberlemekten, savaşın dinginlikten, uyarsızlığın uyarlılıktan daha çok yaşarlık taşıdığını görürsünüz. İnsan her şeyini yaşanmışa sıkı sıkı tutunarak yitirir.

Ölüm yaşamamışları alır gider, yaşayana, yaşamışa

el sürmez. Ölüm ancak ölüm saçanları, umutsuzluk saçanları, korku saçanları siler. Ölürüz ve bazen bir dünya bırakırız arkamızda, koskocaman bir dünya, herkese açık, herkesin kullanımına açık bir dünya. Yaşam işte bunun için yaşanmaya değer. Böyle bir dünyayı kurmuş olmak demek ya da bir başka deyişle ortak dünyamıza etkin, yapıcı ve dönüştürücü bir biçimde katılmış olmak demek, varlığını başkalarında sürdürüyor olmak demektir. Belki bizi öldürmüşlerdir, bile bile, eze eze, göz göre göre. Erken ölümlerimiz belki de bir intihar anlamı taşımaktadır, geç ölümlerimizde bile bir intihar payı bulunabilir. Ölümüze, varsa ölümsüzlüğümüze sahip çıkacaklar, ölümümüze sahip çıkmayacaklar. Uygun bir yaşamın sonunda çıkıp gelecek bir ölüm, nasıl olursa olsun, erken olsun geç olsun, kolay olsun güç olsun, güzel bir ölümdür, kırgınlıkların, yoksunlukların, eksikliklerin üstüne gelmiş olsa bile.

o

BİZE GELEN ESERLER

o *Açlık* (Roman): Knut Hamsun. Çeviren: Behçet Necatigil, Varlık Yayınları, 5. Basım, İstanbul 1976, 15 TL.

o *Kültür ve Eğitim Sorunları:* Adnan Binyazar, Varlık Yayınları, İst. 1976, 10 TL.

o *Mutluluk Yolu:* Bertrand Russell. Çeviren: S. Tiryakioğlu. 4. Basım, Varlık Yayınları, İst. 1976 15 TL.

o *Atatürkçülük Nedir?* Hazırlayan: Yaşar Nabi. Varlık Yayınları, 5. Basım, İst. 1976, 15 TL.

o *Pir Sultan Abdal* (Hayatı, Sanatı, Şiirleri): Varlık Türk Klasikleri. Hazırlayan: A. Gölpınarlı. 4. Basım 1976, 8 TL.

HÜMANİZM KONUSUNDA

Demir Özlü

Hümanizm düşüncesinin, marksçı felsefe içinden tümden çıkarılıp atılması konusu üzerinde duracağım.

Kuşkusuz, bu konu, yeniden tartışmaya neden oluyorsa, bazı yeni felsefeciler yüzünden oluyor. 'Saf bilimciler'in, bu alana el atmış olmalarından doğuyor.

Tartışma, *ideoloji* kavramına tanınan değerden çıkıyor.

Felsefe alanına 19. yüzyıldan bu yana, çeşitli pozitivizmler olarak giren, bu bilimci katılık, bu defa Husserl fenomenolojisinin etkisine bağlıdır, bence. Husserl fenomenolojisinin —Batı akademilerinin bu yaygın felsefesinin— diyalektik materyalizm alanına sokulmasıdır. Bir bakıma, Husserl'ci fenomenolojinin, diyalektik materyalist felsefe açısından eleştirilmesinden elde edilecek sonuçlar, bu 'saf bilimci', 'yeni' görüşlerin de yargılanması olacaktır. (Edmund Husserl'in Fransız diline de çevrilmiş olan *'La Philosophie comme Science Rigoureuse'* - 'Kesin Bilim Olarak Felsefe' adlı yapıtını burada hatırlatalım. Presses Universitaires de France, Paris, 1955, 1. Basımı: 1954. Bütün Batı bilim-yurtlarında, Husserl çevresindeki etkinliğe dikkati çekelim.)

Diyalektik-tarihsel materyalist felsefe alanında devinen 'yeni' 'saf bilimciler', Husserl'ci felsefenin hangi noktasında idealizmin başladığı üzerinde düşünmek zorundadırlar. «Hümanist gevezelikler»den bıkmış olsalar da.

o

Sosyalist ülkelerin resmî marksçı düşünürleri, Marx'ın *yabancılaşma* kavramını, marksçı felsefenin tümü olarak ele alma eğiliminde çağdaş revizyonizmin kaynağını görürler. Sorun, marksçı felsefenin tümünün 'yabancılaşma' kavramı çevresinde dönüp durması sorunu değildir. Marksçılığın salt yabancılaşmanın felsefesi olduğu değildir. Sorun, marksçı felsefe içinde yabancılaşma kavramının da yeri olduğu sorunudur. Marksçı düşüncenin oluşumunda bir kopukluk, ikiye ayrılma değil, bir 'süreklilik' olduğunu görüp, göstermedir. Yabancılaşma felsefesinin, Marx'ın kurmuş olduğu ekonomi politik, diyalektik materyalist tarih anlayışı... gibi bilimsel verilere aykırı düşmediği, onlarla zıdlaşmadığı, bu kavram, Marx-öncesi felsefelerin de kullandığı bir kavram da olsa, marksçı düşüncenin oluşumunda sürekliliğin bulunduğu sorunudur.

Hümanizm sözünü görünce, birçokları Rönesans'la, Aydınlanma Çağı'yla ya da burjuvazinin yükselme dönemiyle ilgili bir kavramla karşılaşmış oluyorlar, irkiliyorlar bundan. Bazıları da marksçılıkla - insancıllık kavramlarını bir arada görünce, bu beraberlikte, marksçılığın yumuşatılması, evcilleştirilmesi, devrimci özünden soyutlanması, burjuva ideolojileriyle bağdaştırılması... gibi sanılara kapılıyorlar.

Marksçı felsefeyle hümanizm düşüncesinin, yeri geldiğinde bir arada kullanılmasında, belki, yanlış olarak, bir *seçmecilik* (eklektizm-éclectisme) olarak görenler de vardır.

— Kendini tutarlı, inançlı, yeterince hazırlıklı ve ödünsüz gören bir kısım sosyalistin, marksçılık içinde, hümanizm düşüncesinin özümsenmiş olduğunun söylen-

mesi karşısında, hemen gözlerinin önünde canlanan imge, devrim olurken, karşı-devrimcilerle, tarih sahnesinden silinen sınıfların temsilcilerine yumuşak davranmak gerektiğinin öğütlendiği imgesidir. Ama sorun elbette bu değildir. Tarihin büyük toplumsal dönüşüm dönemlerinde, dönüşüm gerçekleşirken kullanılan yöntemlerin sertliğini ya da yumuşaklığını belirleyecek olan, devrimci sınıflar değildir. Egemenliği ele almak isteyen sınıf elbette her şeye hazır olmalıdır. Ama, temelde şiddet, yıkılan sınıflardan gelmekte. Marksçılığın bir anlamıyla hümanizm oluşunun bu sorunla bir ilgisi yok elbet.

— Gündelik yanlış anlaşılmalardan birisi de şudur: marksçı felsefe içinde, hümanizm düşüncesinin de —Aydınlanma Çağı'nın bu büyük ülküsünün— özümsenmiş olduğunu söylemek, 'marksçılığın kaynağı insancıl duygular, düşüncelerdir' demekle bir tutuluyor. Yanlış bir sanıdır bu.

Sosyalist düşüncenin ilk basamaklarına bu tür duygular, düşüncelerle erişenler vardır, ama, marksçılığın kaynağı hümanizm ya da herhangi bir ahlâksal kaygı değildir.

Marksçılığın kaynağını bir çeşit ahlâksal kaygıda arayan, onun kapitalist toplumun eleştirilmesinden doğduğunu kabullenmek istemeyen bazı marx-araştırıcıları vardır. Rubel gibi, Calvez gibi. Onlar Althusser gibi 'saf bilimciler'in tersine, marksçı felsefenin oluşmasında ahlâksal bir 'süreklilik' görürler. Bu tutumun, Marx'ın düşüncesinin oluşumunu çarpıttığını, bu tür çalışmaların, marksizmin klâsik kültürün tutuculuğu içinde bir yere yerleştirilmesi çabası olduğunu hemen söyleyelim.

Bu konuda 'saf bilimciler', bir çeşit pozitivizme kayarak, düşünceyi darlaştırırlar, dondururlar, bir akademik felsefî spekülâsyon aracı yaparlar; onun, ahlâksal kaygılardan kaynaklandığını söyleyenler de, markşçılığın bilimsel yapısını temelden yıkmak isterler.

Maximilien Rubel, Marx üzerine çok uzun bir biyografisinde, şu çeşit yargılara varır: «... Fakat, o (Marx) nesnellik kavramını bu biçimde belirginleştirmekten memnun değildir, çözümlemesine bile bile, ele aldığı toplumsal ilişkiler karşısındaki kişisel tutumundan gelen, ahlâksal öznellikten bir öğe katar... bu seçilmiş öznellik Marx'a daha *bilimsel* gelir, böylece çok defa, kendi ölçütlerine tümel bir geçerlilik tanıyarak, kendi değer yargılarını gerçek yargılarmış gibi gösterir.» (M. Rubel, Karl Marx, Essai de Biographie Intellectuelle, s. 276, Marx'ın, Louis-Napoléon dönemi Fransız toplumu üzerindeki gözlemlerini anlatırken).

Marx'ın düşüncelerini bir yana kaydıran çözümlemelerdir bunlar. Sonunda, Marx'ın, İsa'ya öykündüğünü söylemeye kadar varan bir çeşit anti-marksizmler... Rubel, aynı yapıtının 'sonuç' bölümünde (s. 446) Kier-Kegaard'da, Hegel'de bulunmuş, 'dinsel yabancılaşma'-nin, Marx'da 'mutlak ahlâksal gereksinme' (L'absolue exigence éthique)ye dönüştüğünü söyler.

Marksizmin doğuşunda ahlâksal gereksinme belirleyici değildir, hümanist ideal de. Daha çok, tersine, ahlâkın gerçekleşmesi, hümanizmin somut maddî çerçevesi içine oturması, toplumsal ve tarihsel olarak gerçekleşmesi, onun sonuçları arasında yer alır. Diyalektik materyalist düşüncenin kaynakları belirlidir, insan bilgisine değgin kaynaklardır bunlar. Lenin'in deyimiyle,

«insanlığın keşfettiği tüm zenginliklerin bilgisi»dir. Lenin, marksçılığın, çağının bilgilerine ilişkin, üç kaynağını da ayrıca belirtir.

o

Önemli olan, insan bilgisinin gelişmesindeki sürekliliği görebilmek, bilginin oluşmasının tarihsel dönemlerini birbrinden koparmamaktır. Yapısal farklılıklar ve kopukluklar yanında, belirleyici bir devamlılık var bu süreçte. Her yana dağılan, ama hep süren bir gelişme var. Önemli olan, marksçılığın kaynaklarını gözden uzak tutmamaktır. Diyalektik materyalizmin, bu felsefesinin oluşmasından önce varolan belirli kaynakları vardır ve bu felsefe o kaynaklar üzerinde yükselir. Nitelikçe değişik, üst-düzeyde, bütünsel bir bileşim olarak. Diyalektik materyalizm, çağına kadar gelmiş bu bilgileri içine alır, onları eleştirerek aşar.

Bütün bu tartışmalarda, öyle sanıyorum ki, insanla ilgili bir alana da işaret etmek gereklidir: o da, kendi yaşadığımız dönemi, kendi gözümüzde fazlaca büyütmeme sorunudur. Nihayet, insanlığın, daha önceki dönemlerinde de yığınla ilerici insan, yığınla ilerici çaba vardır. Marksçı felsefenin bilimsel bütünlüğüne, çağlarıyla ilgili birçok neden dolayısıyle erişememiş olsalar da. Bunu böylece düşünmek, bizi, insan bilgisinin birbirine bağlı, sürekli gelişmesini görmeye belki daha çok yaklaştırır, 'kuramın yalnız bir kahramanı' rolü oynamaktan kurtarır.

Marksçılığın 'katkı' sorununa gelince. Öyle sanıyorum ki, marksçılıkla yıkışan değil, onu doğrulayıcı, devindiği alanlarda derinleştirip zenginleştiren katkı, bü-

yük dönüşüm dönemlerinde, pratikle birlikte yol alan bir etkinlik içinde olabilmektedir. Lenin döneminde olduğu gibi. Masa başı çalışmalarıyla, bu felsefeye katkıda bulunmak elde değil. Gene *praxis*'in önemi çıkıyor ortaya böylece. *Praxis* kavramının, ilk bakışta sanıldığından çok daha derin anlamlı bir kavram olduğu anlaşılıyor. Âdeta tarihin hareketine bağlı, tarihin hareketi içinde insanın da pratiğine bağımlı, tarihin insanla birlikte hareketi kadar geniş kapsamlı, birçok boyuta doğru açılan, bir kavram olduğu.

---

1 *Cumhuriyet gazetesinin, kültür sayfasında bu konulara yaklaşmaya çalışırken, 'İnsancıllık' adlı bir yazım yayınlandı (Aralık 1975). Yazının asıl başlığı 'İnsancıllık-Bilimsellik'ti. Amaç bu iki tür eğilimin adlarını karşı karşıya getirmekti. Anlam değişikliği yaratan bu çıkarmayı, gazete sekreteri, kendiliğinden yapmış.*

2 *Yeni Ufuklar'da (Ocak 1976) yayınlanan, 'Sosyalizm, Hümanizm, Liberal Demokratlık' adlı yazının bir yerine, Althusser'in 'Lire le Capital' adlı yapıtının adı girmiştir. Bu not başka bir yere konacaktı. Yanlışlık bana aittir.*

3 *'Louis Althusser'e Karşı' adlı yazıda, sözünü ettiğim, Jean Guichard'ın 'Le Marxisme' adlı kitabına belgesel bir kitap olduğu için başvurulmuştur. Jean Guichard - Le Marxisme (théorie et pratique de la révolution) Chronique Sociale de France, Lyon, 1970. Guichard, temel eğilimlerini bildiğim bir yazar değil.*

Bölük Pörçük Notlar :

ÇAĞINI YAŞAMAYANLAR

Mehmed Kemal

Salı, 1975

Büyük şair ve insancıl (hümanist) Tevfik Fikret'i, «Toprak vatanım, nev-i beşer milletim, insan... insan olur, ancak buna iz'anla inandım..» dizeleri ile tanırız. Çağının iktidarına kafa tutmuş, sonra inzivaya çekilmiş, yeniden mücadele etmiştir. Sultan Hamit'e suikast yapıldığında, *«Ey şanlı avcı damını beyhude kurmadın... Attın, fakat yazık ki, yazıklar ki vurmadın...»* diye üzülmüştür.

Ama bilir misiniz ki, Tevfik Fikret 24 yaşında iken Sultan Abdülhamit için «cülûsiye» yazmıştır. Açılan yarışmaya o da katılmış, birinciliği kazanmıştır. Padişah için, «Bugün o gündür, o iyd-i said-i ekberdir.» demiştir.

Tevfik Fikret'in Padişah'a «cülûsiye» yazdığını çoktan unuttuk. Hayatı tanımayan, sosyal ilişkileri yeterince bilemeyen nice genç şair böyle yanılmalarda bulunmuştur. Tevfik Fikret, bunları 24'ünde yapmıştır, Ziya Gökalp böyle yaparken daha yaşlıdır.

Ziya Gökalp, önce İttihatçılarla beraberdi. Onların ülkeye çok şeyler kazandıracaklarına inanıyordu. Onun için ilk şiirlerinde İttihat Terakki'nin ileri gelenlerinden Talât Paşa'ya övgüler yazmıştır. Talât için söyledikleri şunlardır:

Sen canları birleştiren bir ruhsun
Vicdanını sende görür cemiyet
O bir necat teknesidir, sen Nuh'sun
Sen olmasan öksüz kalır bu millet.

Talât'tan sonra İttihat Terakki içinde parlayanlar arasında, Saraya damat olan, Enver Paşa gelir. Ziya Gökalp ona da övgüler düzenlemekten kendini alamaz. Enver Paşa için söyledikleri de şunlardır:

Biz hepimiz şüphelerin içinde
İken vardı sende büyük itminan
Ermişti sana ya ilâhi bir müjde
Verilmişti yahut kudsi bir ferman.

İttihat Terakki, sonucu başarısızlık olan bir savaşa ülkeyi sokmuş, yenilgiden sonra liderleri kaçmıştı. Ziya Gökalp de İngilizler tarafından Malta'ya sürülmüştü. Bir süre orada kaldıktan sonra, İttihatçılardan umudunu yitiren Gökalp, Ankara'ya, Mustafa Kemal Paşanın yanına gitti. Artık İttihatçılara inanmıyor, Türkçülük ve Turancılıktan vazgeçiyordu. Yeni bir lider bulmuş, ona sığınmıştı. Onu da övecekti. Şu övgüyü de Mustafa Kemal Paşa'ya söylemiştir:

Sen dahîsin buna çoktan inandık,
Mefkûresiz rehberlerden pek yandık,
Garpta şarklı yaşamaktan usandık,
Kurtar bizi bu karanlık zindandan.

Gökalp'i her güçlüye övgüler yazar bir ozan olarak tanımıyoruz. Bu yanlarını çoktan unuttuk. Onun Türk

uygarlık ve kültür tarihine ettiği hizmetleri biliyoruz. Bugün tanıdığımız yanı budur. Öte yanlarını çoktan unuttuk.

Mehmet Âkif, Ulusal Kurtuluş Savaşı başladığında hemen Atatürk'ün yanına koştu. Ankara'da milletvekili oldu. İstiklâl Marşı'nı ona yazdırdılar. Bu marş için açılan yarışmaya çok kişi katıldığı halde Atatürk'ün yakınında bulunanlar, yarışmanın birinciliğini ona verdiler. Ödülü kabul etmedi, parasını şehit ailelerine bağışladı. Atatürk'e sonsuz bir saygısı vardı. Fakat Atatürk'ün öncülük ettiği üstyapı devrimlerinden bazılarına karşı çıktı. «Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen alsancak..» diye herkesi coşturan ozan şapka giymemek için değil Ankara'yı yurdunu bile bıraktı. Gidip Mısırlı bir savaş zengininin yanına sığındı. Uzun yıllar onun yanında kaldı. Bir şapkayı giymek ya da giymemek neyi değiştirebilirdi? Bazı ozanlar, bazı olayların gerçek yanlarını göremiyorlar. Oysa Mehmet Âkif çocuk yaşta da değildi, kocamandı.

Yahya Kemal, Ulusal Kurtuluş Savaşı'na hiç bir zaman inanmamıştı. Şiirleri arasında bu savaşı anlatan dize yoktur. Fakat Atatürk ve yakınlarından çok yakınlık görmüştür. O da İttihatçılarla gençliğinde beraberdi. Atatürk onu, Lozan konferansına göndermiş, milletvekili yapmış, elçiliğe atamıştı. Boğaziçi sofralarında otururken, *«Atatürk bir simgeydi. Eğer onu ortaya çıkarmasak, bir başkasını çıkarabilirdik.»* diyecek kadar rotasını şaşırmıştı. İspanya'da, cumhuriyetçiler yönetimi ele alınca (1932), dostluk kurduğu Kral Alfons'la birlikte ülkeyi terketmiştir. Bir Türk elçisinin Kralla birlikte kaçmasına Atatürk'ün çok canı sıkılmıştır. Yahya Ke-

mal'in, Atatürk'ün yanında arkadaşları olduğu için bağışlanmıştır.

Bütün bunları politikaya bulaşan ozanların yanılgılarını belirtmek için söylüyorum. Bu kuşaklar, «Padişahım çok yaşa..» diye bağırarak hayata atılmışlar, sonra olanları birbirine karıştırmışlardır. Çağını göremeyenler, yorumlayamayanlar vardır. Bunların içinde ozanlar da bulunur.

Atatürk, çağında Nâzım gibi bir şair yaşarken elini Behçet Kemal'e uzatmıştır. Bunu Behçet Kemal'i küçümsemek için söylemiyorum. Ama Nâzım'ın İstiklâl Savaşı destanını Atatürk görebilseydi, herhalde onun uzun yıllar hapiste yatmasına izin vermezdi.

BİZE GELEN ESERLER

- *Darbe* (Aleksandr Stambolyski'nin Yaşamı): Ludmil Stoyanov. Çeviren: Naime Yılmaer. Habora Kitabevi. İstanbul 1976. 25 TL.
- *Merhaba Akdeniz:* Halikarnas Balıkçısı. Yeditepe Yayınları, 3. Baskı. İstanbul 1976. 15 TL.
- *Mektuplarıyla Halikarnası Balıkçısı:* Hazırlayan: Azra Erhat. Çağdaş Yayınları. Tarih-Anı, Gezi-Olay serisi 8. Baskı. İstanbul 1976. 20 TL.
- *Proleter Devrimci Dimitrof:* Kamen Kalçef. Türkçesi: Burhan Arpad. May Yayınları, İst. 1976. 25 TL.
- *Parçalı Bulutlu Şiirim* (Şiirler): Bahadır Gürer. Arkadaş Kitabevi P.K. 243, İskenderun. 8 TL.

«GÜNÜGÜNÜNE»NİN SONU

II

Burhan Arpad

Bir başka saldırı olayını da hep hatırlarım. Nedenini hâlâ açıklayamadığım için. Rumelihisarı kalesinin içinde Hamlet oynanmıştı. Orayı bir sanat olayıyla değerlendirmek ilginç bir girişimdi. Fakat Hamlet'in uygulanış biçimine teknik açıdan karşı olduğumu belirtmiştim. Zira göğsünde put sallanan Danimarka Prensi, Fatih'in yaptırdığı minarenin önünde babasının ruhuyla konuşuyor, bu arada aşağı gazinodan alaturka şarkılar duyuluyor, ya da Boğaz'dan geçen şilep düdükleri kulağa geliyordu. Yurt dışında ve ünlü festivallerde de kimi açık hava temsilleri görmüşlüğüm vardı. Açık hava oyunlarında, sunulan oyunla atmosfer uyumu baş ilke bilinirdi. Bundan ötürüdür ki, Salzburg festivallerinin ünlü kurucusu Max Reinhradt, İngilizlerin ortaçağ mistery oyunlarından yenileştirerek ele aldığı «Jedermann»ı, ortaçağ yapısı Salzburg kalesinin eteğinde ve Katedralin önünde uyguluyordu. Jedermann bittiğinde güneş kalenin arkasında kaybolmakta, katedralden bir anda yükselen org müziğiyle güvercinler damlardan havalanmakta ve seyirciler, hiç bir din gözetimi olmadan, sanatın gücüyle ürpermekteydi. Benim «Fatih'in minaresi önünde Hıristiyan Hamlet'in Ofelia'yla sevişmesini yadırgadım.» demem bundan ötürüydü. Benim sadece tiyatro sanatı ve uygulama tekniği açısından karşı çıkmama uzun ve alaycı ilk saldırı Melih Cevdet Anday dostumdan geldi. Anday, yazımdan öyle cümleler ve sözler almıştı ki, yazımın bütününü okumamış olanlar

beni koyu yeşil bir softa, bağnazların bağnazı bir yazar sanabilirdi. Cevat Fehmi Başkut da, kişiliğimi yerin dibine batıran, küçük düşürücü sözler ve deyimlerle dolu bir yazı yayınladı. Genç yaşta kötü bir trafik kazasında yitirdiğimiz Asaf Çiyiltepe de bu saldırıya *Son Havadis*'te katıldı. Benim ve Anday'ın yazılarımızdan dilediği parçaları alarak ikili bir konuşma montajı yayınladı ve yazısını şöyle bitirdi: «Bu örneklere Burhan Arpad'ın ne söyleyeceğini bilmem. (Belki de söylemez ya!). Yalnız ondan iyi niyetli bir tiyatro eleştirmeni olarak davranmasını, küçük hesaplara dalmamasını istemek yerinde olur.» diye bitirdi.

Zaman geçiyor. Kişiler ve kişilerin ölümlü yanlarıyla. Ne var ki, arkada bir şeyler kalıyor. Arkada bırakılmış yılları arada bir düşündükçe, hüzünle sevinç karışımı bir şeyler hatırlayabiliyor muyuz? Önemli olan bu. Arkada bıraktığımız yıllarla hesaplaşınca ağır basan sevindiriyor mu, üzüyor mu?

Günügününe'yi 1956 sonbaharında 30 haziran 1972 gününe kadar yazdım. Önceleri Demokrat Parti'nin gittikçe artan baskı döneminde, sonra da 27 Mayıs ve sonrasının aşırı heyecanlı günlerinde. Her iki dönemde de aşırı heyecandan ve büyük lâftan kaçındım. İnsanoğlunu insan yapan *söz*'ü elden geldiğince saygıyla kullanmak için çaba gösterdim. Başarı oranımı kestiremem. Fakat gerek Demokratların en azgın günlerinde, gerek 27 Mayıs'tan sonra bu yoldan ayrılmadım. Küçük parti oyunlarından da kaçındım.

27 Mayıs 1960'ın yorumu nereye varırsa varsın, Cumhuriyet Halk Partisi ülke yönetimini her şeye rağmen elde tutmak istiyordu. 1960 Mart ayında sözü edilmeye

başlayan Türkiye İşçi Partisi'ni, CHP yanlısı, fakat az tanınmış sendikacılara kurdurdular. Ne oldu, nasıl oldu, bilmiyorum, günün birinde Mehmet Ali Aybar parti genel başkanı oldu. Behice Boran, Cemal Hakkı Selek yönetim kuruluna girdi. Türkiye İşçi Partisi, özellikle sol aydın çevrelerde tutuldu, işçiler arasında ilgi toplamaya başladı. Sözün kısası, CHP kendi eliyle kurdurduğu göstermelik partiyi (Daha önce Demokrat Parti'de olduğu gibi) elden kaçırmıştı. Bu durumu görünce, el altından oyunlar başladı. Daha çok YÖN dergisinde yoğunlaşan yeni bir görüş ortaya atıldı. Sosyalist derneği kurup işçiler sosyalizm konusunda aydınlatılmalı, eğitilmeliydi. «Çalışanlar Partisi» adıyla yeni bir parti kurularak daha geniş çevrelere seslenmek belki daha doğru olacaktı. Bütün çaba ve amaç: Türkiye İşçi Partisi'ni gözden düşürmek, yıpratmaktı. Ben kendi açımdan buna karşıydım. Türkiye'de ilk defa bir İşçi Partisi kanun yoluyla örgütleniyor, sosyalizm çalışmaları yasak düzeyden güncel olaylara rahatça ulaşabiliyordu. Parti'nin Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, davranışları, görünümü ve kişiliğiyle Türkiye şartları içinde gerçekten göz doyuruyordu. Hiç kimse çamur atamıyordu ona. Bir asker evlâdıydı. Atina ve Moskova'da Türk bayrağını zafere ulaştırmış millî atletti. İstanbul niversitesi Hukuk Fakültesi doçentliği sırasında yayınladığı *Zincirli Hürriyet* dergisinde çıkan yazılardan ötürü Millî Şef'in öfkesini çekerek hapse atılmıştı. Mehmet Ali Aybar kısa sürede daha da sivrilmiş ve yurt dışında İşçi Partisi'ni Milletlerarası Bertrand Russell mahkemesinde temsil etmiş, Kuzey Vietnam'da Amerikan emperyalizminin yaptıklarını incelemişti. Seçim sisteminin de yardımıyla 1965'te İşçi Partisi 15 milletvekiliyle umulmadık bir

güce ulaşınca, burjuva partileri elebaşlarının ve onlardan yana olanların telâşı arttı. Çalışanlar Partisi önerisi, YÖN dergisinin de desteğiyle, bunun sonucuydu. O günlerde Bursalı bir okur mektubunda şöyle soruyordu:

«Ne demek Çalışanlar Partisi? Vehbi Koç da çalışıyor, O da mı girecek emekçilerin arasına?»

1962 şubat ayında *Vatan* gazetesi yine el değiştirmişti. Gazetenin imtiyazı Naim Tirali ve onu destekleyen taşra sermaye adamlarının eline geçmişti. Avukat Cemal Reşid Eyüboğlu da bu arada gazetenin hisse senetlerine sahip olmuştu. YÖN dergisinde de önemli bir payı olan Avukat C. R. Eyüboğlu'nun, Ankara'da bir ara sol yayınlar yaptığı söylentileri de vardı. 1962 başlarında en önemli çabası, Sosyalist Derneği ve Çalışanlar Partisi kurmaktı.

Ne var ki, 1962 şubat - haziran aylarında VATAN gazetesi bağımsız sol bir yayın organıydı ve ayak oyunlarına gelmeme çabasındaydı. Ya da ben ve birkaç yazar arkadaş böyle düşünüyorduk. Oysa, olmazı olur yapmak diye bir şey yoktur. Sonunda bizim bönlüğümüz değil, politikacıların hesaplı kitaplı uygulamaları ağır bastı. Ben Vatan'dan ayrılmak zorunda kaldım. Vatan, İstanbul'dan Ankara'ya götürüldü ve Türkiye aydınları o günlerde 20 - 30 bin satan bağımsız bir yayın organından yoksun bırakıldı.

Naim Tirali 1962 şubat ayında Vatan'ın imtiyazını üstüne aldığında çalışanların aylıklarını indirmişti. Aslında eski aylıklar da pek parlak değildi. Babıâli'de o günlerde büyük gazetelerin ödediğinden epeyce düşüktü. Fakat Naim Tirali, bununla da yetinmedi ve haziran 1962 başlarında yeni bir indirime girişti. Bu arada epey-

ce borçlandığı duyulmuştu. Bana önerdikleri aylık 700 liraydı. Ayda otuz gün yazı, bütün tiyatro tenkitleri bu paranın içindeydi. Gazetenin para durumu bunu gerektiriyor, diyorlardı. Cemal R. Eyüboğlu, para durumunun bütün sorumluluğunun Naim Tirali'de olduğunu söylüyordu. Bana karşı çok yakınlık ve özel bir anlayış gösterirmiş gibi bir havası vardı. 1962 haziranının son pazar günü eve telefon etti. Aklımda kalanıyla şuna benzer bir şeyler söyledi:

«Naim Bey'i görüp sizin para işinizi hâlâ görüşemedim. Yarın çıkacak yazınızı da matbaaya vermemişsiniz. Bizi kıymetli yazılarınızdan mahrum etmemenizi ben bilhassa rica ediyorum. Ben şu anda Sabahattin Eyuboğlu'nun evindeyim. Oradan telefon ediyorum size. Sabahattin Bey de ricama katılıyor.»

Ben isteği kabul etmeyince, ülkücü, ileri görüşlü tanışların ve sanatçı dostların yanında 'paracı' biri oluyordum. Koskoca bir işveren benden rica ediyordu. Hem de Sabahattin Eyuboğlu gibi saygın bir düşünürün tanıklığıyla.

Ne var ki, günlük geçimini ve kalem namusunu sadece yazılarına bağlamış bir insan, 1962 hesaplarıyla da günde 23 lirayla hayatta kalamazdı. Hayatta kalabilmek, doğru bildiklerimden şaşmadan yürüyebilmek için 'Günügününe'yi bıraktım. Türkiye'nin iç ve dış politikasını sahneleyen çevreler gözünde doğru-yanlış ama bağımsız kalemler yazamaz olmalıydı! Bir süre sonra *Vatan*'da okurlara yapılan bir açıklamada: «Burhan Arpad malî bir anlaşmazlıktan ötürü *Vatan*'dan ayrılmıştır.» deniliyordu.

Bir daha ne fıkra yazarı, ne tiyatro tenkitçisi, ya da

röportajcı, hattâ muhabir olarak gazete ve ajanslarda iş bulabildim. Bütün çalışmalarımı çeviriye ve edebiyat ürünlerine verdim. Uzun bir aradan sonra yazdığım yeni hikâyelerimi «Taşı Toprağı Altun» adı altında yayınladım. Berlin Film Festivaline jüri üyesi olarak katıldım. Türk Dil Kurumu Gezi Ödülü'nü kazandım. İlk romanımı yayınladım. Bir ara Türk Edebiyatçılar Birliği Genel Sekreteri oldum.

Günügününe yazarlığım, hattâ gazeteciliğim böylece sona ermişti.

o

BİZE GELEN ESERLER

- o *Resimli Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi* (Başlangıcından 1973 seçimlerine kadar.): I, II, III, IV. Hazırlayan: Yücel Yaman, Resimler: Tan Oral, 14 TL. Vardiya Yayınları.
- o *Sınıflararası Kavgada Emekçiler ve Kapitalistler,* Vardiya Yayınları, 10 TL.
- o *Gelişme Dergisi:* (6, 7, 8, 9, 10), Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayını, Ankara.
- o *Uluslararası Parasal Sorunlar ve Türkiye:* Gelişme Dergisi, 1975 zel Sayısı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayını, Ankara.
- o *Türlerin Kökeni,* Charles Darwin. Çeviren: Öner Ünalan, Onur Yayınları, 2. Basım. Ankara 1976, 40 TL.

FAŞİZME VE EMPERYALİZME KARŞI

İsmet Kemal

Yirminci yüzyılın sonlarındayız. Atom Çağı'nı aşmışız, Uzay Çağı'ndayız. Bilimsel çalışmalar yaygın ve gelişmiş, çok devinimli uygarca ilişkiler ilerde. Alabildiğine bir sorun-çözüm kaynaşması var.. Ama yine de dünya yüzeyine, özellikle de geri bırakılmış ya da ekonomide, kültürde, eğitimde tam gelişememiş ülkelere baktığımızda, birtakım insanların önce kavram, sonra yaşantı kargaşası içinde bulunduklarını görüyoruz. Devrimler, karşı devrimler, ulusal kurtuluş savaşları, halk eylemleri, büyük devlet - küçük devlet savları, uluslararası açık-gizli örgütler vb. herkesin, artık her günün konusu.. Üstelik birçok alanda, bilinen baskılar ve çıkarcılıklarla, türlü sömürüler ve açıkgözlülük davranışlarıyle..

Ekonomide, kültürde, çağdaş eğitim ve yönetimde yeterince gelişmemiş ülkeler, bir bakıma ilkelliklerini sürdürüyor da sayılırlar. Oralarda yer etmiş ezginlikler, salt mistik inanışlar, dogmatik düşünceler, eskimiş gelenekler, gereksiz alışkanlıklar ve özgürlük kısıtlamaları hemen hemen her konuda toplum yaşantısına egemendir. Değişiklikler, yenilikler ora insanlarında ürküntü, deneyler, buluşlar ora topluluklarında erinçsizlik yaratır. Bilgisizlik, bilinçsizlik, güçsüzlük alabildiğine yaygındır o tür ülkelerde. Ve uluslar, halklar yönetime tam katılmış sayılmazlar; aldatılır, hattâ aldatıldıklarını, böylece küçük düşürüldüklerini çoğunlukla anlamazlar bile.. Bu gibi ortamlarda yerli değer katkıları azaldığı için yabancı parmaklar kol gezer, sık sık da ora-

dan edindikleri maşalarını kullanırlar. Yerler, emerler ne varsa, Tüm artıları bitirirler. Bunları yapmak amacıyla türlü kandırmacalarını, ekonomik güçlerini, tarihsel otoritelerini, dinsel dayanışmalarını, silah üstünlüklerini, endüstri olanaklarını, saklı ve karıştırıcı yeteneklerini (!) vb. korlar ortaya. Giderek faşizmi körükleyiş, emperyalizmi uygulayıştır söz konusu olan. Yani ilkellik ve geri kalmışlık derecesine göre az az ya da çok çok, ama olabildiğince gizli yürütülen faşizm ve ona bağlı emperyalizm..

Nedir bu faşizm ve emperyalizm?

Onca yazıldı, konuşuldu ki, yinelemek bile belki gereksiz.. Olsun, ben de kendi anlatımımla yineliyeyim, çok görülmezse..

Özet olarak şunu öğrendik, biliyoruz:

Faşizm, çıkış ülkeleri de, ilkeleri de belli, bir politik düşünüş ve uygulama biçimidir. Faşizmde başlangıç, ulusal uğraşı kuruluşlarına dayalı görünür. Daha sonra, devlet sınırlarını genişletme isteği de içinde, tüm yetkileri, ezmek ve bağnazca yönetmek amacıyle tek elde toplar. Yöntem olarak terörü, diktatörlüğü seçer; özgürlükleri kısıtlar. Bir yandan şövenisttir, öte yandan anamalcılık (kapitalizm) yoluyle emperyalizme bağlıdır. Halkını, çıkarlar ve önyargılar arasında ve bağımlılığının yok edici koşulları ortasında kısıtlar, ezer. Kentsoylu (burjuva) egemenliğinin demokratik yöntemlere, demokratik yönetimlere son verişi, olanak tanıması; keyfî ve azgın, şiddete ve aldatmacaya başvurucu davranışlarla iktidarını sürdürmeye zorlanması yalnız faşizmde vardır. Benimseyenlerince zaman zaman «nasyonal sosyalist» deyimi kullanılsa da, aslında, «sosyal

devlet» ilkesinin, gerçekçi görüş ve uygulamaların, özgür ve tüzel (adil), açık ve eşitlikçi düzenlemelerle fırsatların, tam emek karşılıklarının ve üretici güçlerle hak sahiplerinin karşısında olmak, vazgeçilmez tutumları arasındadır. Harold J. Laski'nin değindiklerini algılarsak, «... Hitler Almanyasında, kiliseleri bile bu amaca tabi kılma çabası vardır. Ayrıca faşizmde, tutuklama ve cezalandırmadan da geniş çapta bir yardım beklenir... Dikkat edilmesi gereken başka bir nokta, faşist devletlerin, otoritelerini kısmen silahlı kuvvetlerle yaptıkları anlaşmaya dayandırmalarıdır. Yargı, hukuk ilkelerinin değil, faşist ideallerinin buyruğundadır. Çağdaş koşullar altında özgürlük, geniş çapta doğru haber sağlanmasının bir fonksiyonu olduğuna göre basın, radyo, yayınlar, sinema, tiyatro gibi vasıtalar hükümet denetine bağlanmıştır. Kapitalist demokrasinin vazgeçilmez gereklerinden biri olan memur sınıfının tarafsızlığı, tümüyle terkedilmiştir..»[1]

Fanatik düşünceler ve bencil kitleler adına sınıf egemenliği yaratan faşizmin her soluğunda daha da belirli olarak bir gericilik, ırkçılık; sav ve algılamasında bir bağnazlık ve insan hakları evrenselliğine aykırılık yaşar, yaşatılır. Faşizm, halk dışı, gerçek dışı, çağ dışıdır.

Emperyalizme gelince, bu sözcük ve deyimin uygulamadaki anlamı, devletlerin sınırlarını genişletme, çıkarlarını başka ülke çıkarlarından önde ve üstün tutma, bu nedenle de her türlü baskıya, ambargoya, sömürüye başvurma politikasıdır. Emperyalizm, anamalcılığın tekelci, sömürücü ve bunları ne pahasına olursa olsun sürdürücü son dönemi, son aşamasıdır. Amacında ve yöntemlerinde uyutuculuk, yutuculuk, bölücülük ve tüketicilik başta gelir. Emek ve anamal arasındaki çe-

lişmeleri kendi çıkarına kullanma, toplum ve halk yararını hiçe sayma üstelemesi, belirli özelliklerindendir. Savaşçıdır. Oysa barış, Mitterrand'ın dediği gibi, «... yalnız korku dengesinin üzerinde durmamakta, aynı zamanda sağlam antlaşmalar, kültürel ve ticarî mübadeleler ve tamamlayıcı çıkarlara da dayanmaktadır...»[2]

Emperyalizm, insanlık dışı, hukuk dışı ve tam bağımsız uluslarla barış içinde, güvenlik içinde, onur içinde bir arada yaşama sözleşmeleri göz önüne alınınca dürüstlük dışıdır.

Öyle ise?.

Öyle ise dikkatli ve uyanık olmalı, kendimizi çok iyi tanıyıp çok da iyi savunmalıyız, bu kavramlara ve uygulamalara karşı.

Uygarlık, teknik, insan ve yurttaşlık hakları, gerçek ulusalcılık (milliyetçilik), gerçek insancılık (hümanistlik)!. Ve yirminci yüzyılın sonlarındayız. Ama günümüzde ne yazık ki şu tür uyumsuzluklara yine de sık sık rastlayabiliyoruz: Diyelim bir gazetede, bir kitapta yayınlanmak üzere herhangi bir konu için eleştiri, öneri yazısı hazırlayacaksınız. Sakın ha! O çirkin, çıkarcı, çağdışı görünüm ve politikanın aç propagandası ve hainliği sizi yok eder. Yok edememişse, ya bazı oyunlar, ya da belirli belirsiz tezgâhlamalarla sizi kıyıma uğratır, hattâ hapsettirebilir. Düşünce suçlarında, «Telkin ve yaymak ve taraftar toplamak amacıyla söylenenleri doğru bulmayı yani tasvibi yasaklayan bir yasa hükmü bulunmadığı gibi tasvip edici bir tutumu ve tasvip anlamına gelen sözlü katılmaları suç niteliğinde kabule imkân yoktur» diyen Yargıtay'ın son görüşlerini[3] esas alarak şu çağda geçerli bilim, sanat politika adamlarının

dedikleri yahut yaptıklarından alıntılar yaptığınızı, yararlandığınızı düşünelim. Yani gerçeğe, doğruya, değerliye ilişkin gelişmeleri serbestçe izlediğinizi ,aldığınızı, yaydığınızı, böylece temel hak ve özgürlükleri kullandığınızı varsayalım. Aman! Satırlarınız arasında, dilinizin altında «zararlı akım» arayan garip ve eli taşlı, sopalı kimi yaratıklar türeyebilir. Kendilerine bir değil, binlerce sözcük öğretmiş olanlara bile düşman bu kişicikler, sözüm onlara, «bilimi Çinde olsa» hangi yetenekle, hangi yürekle, hangi gözle arayacaklardır? Karabilisizler, bağnazlar, bağımlılar, gerçekleri ve doğruları ya görmezler, bilmezler, söylemezler.. ya da işlerine gelmez, onları benimsemek, belirtmek, göstermek istemezler. Onlar yaşamaz ve yaşatmazlar. Kendilerinden başkasını sevemez, kendi benlikleriyle birlikte hiç kimseye saygılı olamazlar; kuru, boş ve anlamsızdırlar.. Böylelerinin içinden çıkan yöneticiler, toplumu ve insanlığı bir adım bile ileri götüremezler. Halk avcıları (demagoglar) bunlardan doğar, büyür ve halkın başına belâ olurlar. Onlar uyutucu ve kandırıcı özellik taşıdıkları için her türlü yanlışlığın ardından gider ve arasıra yanlışlıklarını da unuttururlar. Asıl inançları paradır, anamaldır, üstünlüktür bu gibilerin. Eylemleri, tasarıları bu amaca dayalıdır. Bu nedenledir ki karşıtı durumlarda durmadan saldırır, kara çalar, aydınlatan ve haklı kılan her şeyi yasaklamaya çalışırlar. Çıkar ortakları, suç ortakları vardır onların, onları kullanırlar. İç ve dış sömürücülerle kolayca birleşir, halkın gözünün içine baka baka hileye, onlara gözdağı vermek için şiddete başvururlar..

Bunlar, bir genellemedir elbet. Yoksa hiç birimiz, yılgınlık gibi, umutsuzluğu da herhangi bir ülke, her-

hangi bir ulus için doğru bulmayız. Ve gerçek yurtseverliğin, usun, sağduyunun, yaşama gerçeklerinin ne olduğunu unutmaz; faşizme ve emperyalizme karşı olsun, tüm ezginlik ve bağnazlıklara karşı olsun, önce ulusal özgürlükleri, bağımsızlıkları, sonra da dünya uluslarının, halklarının özgürlüklerini, bağımsızlıklarını, evrensel mutluluğu savunmayı iş ve ülkü ediniriz. İşte bu, «çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkış» düşüncesidir bence..

---

[1] *Harold J. Laski. «Devlet». Çeviren: Esin Örücü. Köprü Yayınları 1966.*

[2] *Mitterrand. «Gül ve Yumruk». Çeviren: Ahmet Angın. Koza Yayınları 1975.*

[3] *Yargıtay Kararları Dergisi. Sayı: 2. Şubat 1975.*

o

BİZE GELEN ESERLER

- o *Din Üzerine:* K. Marx - F. Engels, Çeviren: Kaya Güvenç. Sol Yayınları, Ankara 1976, 25 TL.
- o *Ulusal Sorun ve Sömürgeler Sorunu:* J. Stalin, Çeviren: Muzaffer Ardos, Sol Yayınları, Ankara 1976, 20 TL.
- o *Anarşizm mi Sosyalizm mi?* J. Stalin, Çeviren: Muzaffer E. Kabagil, 2. Baskı, Sol Yayınları, Ankara 1976, 7.50 TL.
- o *Tarım Sorunları I:* V. İ .Lenin, Çeviren: Sergil Güvenç, Sol Yayınları, Ankara 1976, 25 TL.
- o *Sen Tek Başına Değilsin:* (Şiirler), Abdülkadir Bulut, Yonga Yayınları, İstanbul 1976, 10 TL.

RUHİ SU VE KÖROĞLU

Hüseyin Erdem

Ruhi Su'nun son çalışması Köroğlu Plağı, Abidin Dino'nun *«elma gözlü kız perçemli kır at»* desenli kapağı içinde çıktı nicedir. Köroğlu çalışması, bugüne dek sunulan çalışma ürünlerinden daha özel, Ruhi Su' nun ustalığının vurgulanması bakımından da daha bir önemli. Bu çalışma, bir kez daha onaylıyor, onun, kendi alanında bugün için başta gelen usta olduğunu.

Ruhi Su, müzik kültürünün ulaştığı en yetkin ve çağdaş olanaklara sahip bulunan, müziği bilinçle algılamış bir sanatçı. Müziğe, dili, yazısı, öz ve biçim nitelikleriyle egemen. Bunlar evrensel geçerlikteki olanaklar...

Yerel olanaklara gelince, Ruhi Su, öncelikle, dar anlamda bir *«folklorcu»* değildir. Ayrıca, ele aldığı yerli kaynaklar sadece türküler değil: Efsane, söylence, masal, tekerleme gibi halk yaratmalarının hemen hemen bütünü ile ilgilenen, bunlara uzak kalmayan bir sanatçıdır Ruhi Su.

Geriye, bu iki büyük kaynağı birleştirebilme sorunu kalıyor. Bence, sanatçının asıl başarısı da bütün bu verileri birleştirebilmesindedir. Ruhi Su'yu yaptığı işte yinelemeye değil de, başarıya, kendisini aşmaya götüren etken, sanatçı gücünün yanısıra, *«bilimsel dünya görüşünü»* benimsemiş olmasıdır. Çalışmalarındaki canlılığın bunca özgünlüğü, bu dünya görüşünde aranmalıdır biraz da.

Köroğlu çalışmasında da Ruhi Su, öteki yapıtlarında olduğu gibi, tutarlı bir bütünselliğe varıyor.

Hem müzik kurgusu, hem söz sıralaması, hem de öteki halk yaratmalarının katkısıyla oluşturduğu bütünsellik, amaçlı ve tutarlı bir birlik içindedir. Çağdaş bir «hikâyeci halk ozanı» imişcesine, usta bir anlatım biçemi içinde, geçmişin soluklu ürünlerini ele alıyor Ruhi Su, eşsiz yorumunu da katarak... Bir opera, bir sinema başyapıtını izlemek, bir roman okumak gibi yoğun bir iz bırakıyor, Köroğlu çalışması. Bu açıdan, evrensel ilkelerin ışığında, ulusal kültür kaynaklarından oluşturulan bu bütünsellik, geleceğin aynı anlayışla çalışacak sinemacısına ya da operacısına yol gösterici parıltıları içinde taşıyor.

Bu çalışmada, şiirleri, görüşleriyle, coşku ve baş kaldırışı ile dile gelen Köroğlu değil sadece. Türkçenin düşünce, anlam ve şiir zenginliği de dile geliyor. Bir tekerlemeden, bir şaman duasından tutun da, Dede Korkut'a, Köroğlu'na, halk deyimlerine ve çağdaş ozanlara dek uzayıp gidiyor bu el ele veriş, çağımızı değiştirecek düşünceye yönelerek.

«Hikâyeci ozan» geleneğinin de bir anlatım ögesi olarak kullanıldığı güçlü bir yorum içinde, *«toplumsal Köroğlu olayı»*nı bir bütün olarak görebiliyoruz. Karşımızda o, içe dönük, karlı kış gecelerinin birkaç canlı özelliğinden biri olan, bütün renkliliği ile coşan bir halk hikâyecisi var sanki. Ne yaptığını, nereye varmak, vardırmak istediğini bilen bir hikâyeci... Ve şaman kocasından Nâzım Hikmet'e, ondan daha uzaklara, «doğru görüp doğru söyleyenlerin ve söyleyeceklerin» el ele olduğunu duyuyoruz yüreğimizde.

Köroğlu çalışmasında, dar anlamda bir türkü çağırmanın ötesinde, önemle üzerinde durulması gere-

ken bir kültür anlayışına yaklaşım var. Geçmişin kültür mirasına nasıl yaklaşılacağı, nelerin nelerle birlikte, nasıl ele alınacağı konusunda canlı, yaşayan örneklerdir Ruhi Su'nun tüm çalışması.

Bir besteci olarak çıkmıyor karşımıza Ruhi Su, türkülerin ezgilerini ele alırken. Ama müzikte sağlanan bütünlük, parçalara tek tek özelliklerini yitirtmeden ulaşılan bileşim, yoğun bir doyuruculuğa ulaştırıyor çalışmayı. Bu çaba, halk müziğinden kaynaklanacak bestecilere, bütünselliği, derinliğine ses uyumu ve ritm özellikleri ile örnek olabilecek bir nitelik taşıyor.

Türkü sözlerinin sağladığı düşünsel bütünlük ve şiirsel uyum ise, Köroğlu'nun yaşamından, düşüncesinden ve eyleminden süzülmüş, tutarlı, dengeli bir bileşime ulaşıyor.

Böylece, müziğin kurgusunda ve şiirin düşünce sıralamasında sağlanan tutarlı bir uyumun varlığı, açık bir şekilde çıkıyor ortaya, Köroğlu yapıtında. Bu çalışmasında da Ruhi Su, abartmasız, yalın, ses ve sazın duru, arınmış bir bileşim örneğini sunuyor.

Köroğlu, eksikleri, yetkinlikleri ile birlikte toplumsal bir olay olarak veriliyor.

Halkın da aradığı bu olmalı ki, Köroğlu türkülerine yansımış bu nitelikler. *İnsan Köroğlu* yücelmemiş sadece. Bir efsane kişiliğinin yanısıra, eksikleri de olan bir kahraman olarak yaşamın katı gerçeği içinde yer almakta. Onu asıl yücelten de bu özelliği olmalı. Öyle bir sunmuş ki Ruhi Su Köroğlu'nu, hem halk, onun kişiliğinde kendi özlemlerinin dile geldiğini görüyor, hem de Köroğlu'nun kendisi *insan* olma özelliklerini yitirmiyor. Belki de Ruhi Su'nun türkülere ve Köroğlu'na

değişik bir açıdan bakmasının sonucudur bu. Bu ele alış biçimi, ayrıca işlenen konuda duygu ve düşünce dengesini sağlayabiliyor.

Köroğlu plağı, öteki ozanlarla ilgili çalışmalarla birlikte düşünüldüğünde, ozanlar arası bağ, daha bir açıklıkla çıkıyor ortaya. Gelmiş geçmiş ozanların nasıl, hangi yönleriyle bir bütünsellik oluşturduğunu, birbirlerine nasıl el verdiklerini, nasıl birleşebildiklerini izleyebiliyoruz. Bir geçmiş kültür mirası olarak bu yaratmaların ne yönleriyle, nasıl ele alınabileceği ve çağdaş dünya görüşünün sanat anlayışına nasıl bağlanabileceği sorunu daha bir aydınlığa çıkıyor bu örnek çaba ile.

Kopuz ile saz arasında ilginç bir birliği vurguluyor Ruhi Su. Hem bu iki aracı, hem de ozan ile sazını birleştiren bir özellik çıkıyor ortaya: *«Doğru görüp doğru söylemek»*. Bu özellik, halkın gözünde, yalnız insanın değil, kullandığı aracın da doğru görüp doğru söylemesi gerektiği inancını seriyor gözler önüne bir bakıma. Öyle bir değer vermiş ki Anadolu insanı, doğru görüp doğru söyleyen saza, *Telli Kur'an* adını takıvermiş ona.

Bütün halk ozanları doğru görüp doğru söylemenin savaşını vermişler, çağdaş büyük ozanlarımıza dek. Ruhi Su da, doğru görüp doğru söylemeye çalışan bir sazın, bir sözün adamı.

EDEBİYATÇILAR VE MİLLETVEKİLLERİ

Tuncer Uçarol

Edebiyatçılar doğal milletvekilidir.

Bu tanım, ilk elde şaşırtıcı gelebilir! Yalnız aşktan, yalnız yalnızlıktan, yalnız güzel doğadan söz eden edebiyatçı gözüyle bakılırsa, doğru da bu.

Ama, geçen yıl *Şiirin Dili, Yapısı, İşlevi* adlı küçük bir kitap çıkaran toplumcu gerçekçi ozan *Ali Yüce*'nin şu dizeleri de, bize, bildiğimiz öteki edebiyatçı tanımının daha doğru olduğunu yineliyor:

«Her akşam / Kirli bir tüfekle / vurulur halk çiçekleri / Her sabah açar yeniden / Kendi kendinden bile / Erken uyanır ozan / Ozansa eğer»...

Köy Enstitüsü bitirimli Ali Yüce'nin bu tanımındaki edebiyatçı; gerçek milletvekilinin de tanımı sayılabilir, edebiyatçının da... İkisinin de görevleri aynıdır çünkü. Ama, görev alanları değişiktir. Tarihleri de başkadır.

Görevleri açıktır: Her toplumda (her çağda) *doğanın kıt / sert kaynakları* insanı ölümle ya da büyük mutsuzluklarla karşı karşıya bırakmaktadır.. Daha birçok bölgede geri olan uygarlık, öteki bölgelere yetişmiş olsa bile, oralarda da *birbirinin cehennemi olan insan,* birbirini kemirmektedir. Yeryüzünde milyonlarca insan, vatandaşlarının ya da öteki ulusların kıskacı içindedir. Bu da tamam olsa bile, *insanın vücut (ve ruh) sağlığı da,* geç ya da erken, az ya da çok, insana yapacağını yapmaktadır.

İnsan, sürekli didişme içindedir.

Edebiyatçılar ise; ekonomi bilimi açısından, bu çok geniş yaşam didişmesinin «hizmet üretimi» kesiminde çalışıyor. (Çiftçiler, sanayiciler de «mal üretimi» kesiminde.)

«Hizmet üretimi» yapan başka kurum memurları da var: Bilginler, devlet adamları, memurlar, din adamları, esnaf tacir... Bunlar arasında edebiyatçının görevi; bir toplumsal işbölümü içinde bulunduğuna göre, ne ötekilerden fazla, ne de ötekilerden eksiktir. Onlardan ayrı bir kutsallığı da yoktur. O da, kurumlardan bir kurumun görevlisidir. Zamanla kendiliğinden ortaya çıkan bir görevli.

Gerçek milletvekili de; gerçekte, bildiğimiz yoğun siyasal kişi değil, halkın —bireyin— (doğa, toplum, kendisi karşısında) her türlü gereksinimini *her türlü toplumsal kurum (hattâ birey) karşısında ve yanında* kollayıp karşılatmağa çalışan olağan temsilcisidir. Halkın; son yüzyıllarda ortaya çıkmış, seçilmiş denetçisi, kollayıcısı, yaptırıcısıdır.

Edebiyatçı ise, milletvekillerinden çok daha eskidir. Bu nedenle milletvekillerinin atası, yaratıcısıdır da: Onu halk da seçmiş değildir. Örgütten gelmeyen milletvekilidir. Halkın tüm iyi (bazan da gerçekçi) yanlarının geleneksel sesinden oluşmuş doğal milletvekilidir. Bölge tanımaz. (Bir ilden seçilmez.) Nerde zayıf varsa onun yanındadır. Tüm ülkenin bütünsel/tarihsel gerçeğinden fışkırmıştır. Gücünün yettiğince de, tüm insanlığın akıcı sesidir (evrenseldir.) İnsandan imbiklenmiştir.

Bu yüzden de hep var olmuştur. Milletvekilleri yok-

ken de... Onların ulaşamadığı yerlerde de... Afrika'da, kutuplarda, obalarda, dağlarda, çöllerde, diktatörlüklerde, cumhuriyetlerde, her yerde, her zaman var olmuştur. Daha sonra da olacaktır.

İnsan sorunları tükenmez! Ondan!

Burada; köyden enstitüye vay yandım gelen, enstitüden yılların ozanlığına ahh çıkan, oy ki nasıl yazan Ali Yüce'ye de söz verirsek, o da yukardaki kitabından bize şunları aktaracaktır (sayfa 3):

> «Sanat doğa ile insan, insanla insan arasındaki dengesizliği giderme gereksiniminden doğmuştur. Bir gün bu dengesizliklerin ortadan kalkacağını, bunun sonucu olarak sanatın da ortadan kalkacağını söyleyenler olmuştur. Ben buna inanmıyorum. İnsanın başka insanlarla arasındaki dengesizlik kalksa bile, kendi kendisiyle dengede değildir. Dünkü ben bugünkü ben değilim. Eğer böyle olmasaydı gelişme diye bir şey olmazdı. Diyalektiğin anlamı havada kalmaz mı o zaman?»

Böylece, toplumsal bir kurum olan edebiyatın görevlileri de (ozanlar, öykücüler, romancılar, denemeciler vb.); her akşam değil, her günün karanlığında, bir yerlerde kolu kanadı kırılan insanların *öylece acıdan bağıran sesi,* ortalama kişiliği aşan *nitelikli, bilinçli gözcüsü (kendi kendinden bile erken uyananı)* olacaktır.

Öyle ki; değişebilir kendi mutluluk haklarından başka, görmezliğe koşullanmış çoğunlukların (azınlıkların da) *bitmek bilmez günlük ve gelecek ayrıntılarında uzanan çok değişir sorunlarının* uyarıcılığını (halk önünde), savunmasını (öteki toplumsal kurumlar önünde)

yapacaktır, öğütler de verecektir. Bunu, belki de dolaylı yol olan saptamalarla yapacaktır. Ama gene de bilge ustalığı gösterecektir hep. Öyle bir ustalık ki; her dönemde, her yerde, (halkın gereksinimlerinin çok çeşitliliğinden, çok büyüklüğünden, durmadan değişmesinden, büyük çıkar çatışmalarından, bu oranlarda her zaman var olacak bürokrasi çarkından) durmadan karşılaştığı yeni sorunları deşmeğe çabalayacak, bu yüzden yalnız (en etkin kurum olan) devletle, devletlerle(hükümetlerle) değil, ayrıca, geride kaldıkları sürece öteki toplumsal kurumlarla da çatışacaktır. Temsilciliğini yaptığı kümeyle (bireylerle) bile didişebilecektir!

Çünkü, halkın gerçek gereksinimlerinin giderilmesidir amacı. Her dertlinin, her derdin etkin sesidir. Siyasal milletvekilleri gibi eylemsel gücü olmadığından, salt öteki kurumların çalışmalarını halka rapor etmekle, bu ara önerilerde de bulunmakla uğraşır. Halkın, en küçük duygu ve düşüncelerindeki sorunlarından günün en büyük sorunlarına dek denetçisi, sonra da danışmanıdır. Çok çeşitli çıkar çatışmaları olan insan kümeleriyle de tam bir «bağlantı»sı olmadığından, halka da eyvallahı yoktur! Özgür saptar, özgür eleştirir, özgür önerir. Çoğunluğu düşündüğü gibi, azınlığın da kaygılarını duyar. Dostları, vatandaşları için çarpan beyni, düşmanına da acımasını becerir.

Bu nedenlerle; *hep önde giden, onun için çalışılan insan gereksinimlerinin* (temel gereksinimlerinin —yiyecek, giyecek, barınma, sağlık vb—, öteki temel hak ve özgürlüklerin, ruh sağlığının) *burnunun dibindeki öncü kurumdur edebiyat.*

Öngörürlülüğü ve iyiniyeti ne denli ilerde olsa bile

geride kalan, çalışması belli kurallarla sınırlı *devletin*, yardım istekleri çok da olsa güçleri sınırlı kalan *öteki kurumların hep önündedir edebiyat. Olması gerekeni ister durur...* Hem aynı görevle yanlarında olduğu, hem de aynı görevden dolayı onları eleştirerek karşısına aldığı bu «koca kurumlar»a, o «minik insanlar»a, yapmaları gerekenler için, durmadan «tekrarın tekrarı»na gider... Doğal (ve kalıtımsal) güçlüklerden çok, insanın insana ettiklerinden yakınıp durarak, bu ilişkileri deşmek zorunda kalır.

Sonuç olarak; topluma hizmet adına «hizmet üretimi»nde görev yüklenenlere, bu ara edebiyatçılara da çok iş düşmektedir. Kolay da değildir bu. Öyle olduğu için de; yorulan edebiyatçı olacaktır, cılız edebiyatçı olacaktır, kötü edebiyatçı, yanlış edebiyatçı, soluklu edebiyatçı olacaktır. Ne olursa olsun, edebiyat toplumsal gereksinimlerden doğduğundan da (evet evet, biliyoruz; edebiyatın dili işlemek, okuyucuları eğlendirmek, onların ruhsal boşalımlarını sağlamak gibi görevleri de vardır, demiş olduk onları da) düşen edebiyatçı düşecek, yerine yenileri gelecektir.

Tüm bunlardan; doğal milletvekilidir edebiyatçı, milletvekillerinin de milletvekilidir.

Edebiyatın da ;ancak bu tanımı, insana dönüktür, çok okuyucuya açıktır, biçim kaygısı da yararlı ve canlıdır.

«ANLAM» KAVRAMI, EPİSTEMOLOJİ SORUNLARI, PRAKSİS FELSEFESİ

II

Erkut Sezgin

Şimdi buraya değin söylediklerimi, praksis felsefesiyle pozitivizm arasında «anlam» kavramı üzerindeki köklü yorum ayrılığının neden ibaret olduğunu söyleyerek somutlamaya çalışacağım. Bu işe, geçen yazıda[2] yeterince üzerinde duramadığım bir noktadan: Locke'un nominalizminden: «kırmızı» sözümüzün kırmızı duyumlarımızdan içgözlemle edindiğimiz *kırmızılık* kavramının adı olduğu görüşünden başlayabiliriz.

«Kırmızı»nın anlamını kafamızdaki bir renk izlenimi, «kırmızı» sözümüzü de onun göstergesi olarak tasarlayabilir miyiz?

Bu soruyla, bir sözcüğün anlamlı olmasının neden ibaret olduğu sorunuyla ilgileniyoruz demektir. Bilgi söz aracılığıyla ürettiğimiz bir şey olduğuna göre, sorun'un cevabı: sözün anlamca nesnelliğinin neden ibaret olduğu, bizi bilginin (örneğin bir nesne hakkında verilen bir bilginin) içerdiği nesnelliğin neden ibaret olduğunu anlamaya götürebilir. Gene bu sorunun cevabı, insanın nesnelerle ilişkisini kavramlara, kamramların eleştirisinden bilime dayandırışının koşullarını; örneğin tümevarım (endüksiyon) adlı mantıksal bir işlemin arka planında, insanların ortak davranışları, üretim ilişkileri, dışavurumlarından oluşan bir sosyal yapının yeraldığını görmemize yardımcı olabilir. Tümevarım:

nesnedeki bir özelliğin, olaydaki bir davranışın başka nesnelerdeki özelliklerle ya da olaylardaki davranışlarla benzerliğinin saptanarak olayla ilgili bir genel kuralın / düşüncenin elde edilmesi olarak anlaşılır. Fakat, o nesneyi, ya da nesnede diğerlerine *benzer* olarak saptadığımız / gözlediğimiz o özelliği de bir genel düşünce: söz aracılığıyla ayırdettiğimizi unutmamak gerekir.

Bu nokta, tümevarımla elde edilen genel düşünceyi, tikel bir nesneden sözetmemizi sağlayan, bu sözü söylerken diğer insanlar tarafından anlaşılmamıza olanak veren sözün anlamca genelliği ile karıştırmamamız için çok önemlidir. İkincisini ortaya çıkaran pratik beraberliğidir: paylaşılan yönelimler, eylemler, davranış ve dışavurumlar, gereksinimler... Tümevarım ise, temeli toplumsal pratik olan dilin bireye sağladığı bir düşünme olanağıdır / yoludur. Tümevarımın benzerlik ilişkisi altına aldığı nesnedeki özellik, bir kavramla (örneğin özelliğin adıyla) daha önceden tanınmış olmalıdır — ki bu kavram o nesneyle insanlar arasında ortaya çıkan pratik bir ilişkiyle belirlenmektedir. Bu ilişkiyi sürdüren / yaşayan biri ancak, nesneyi sözkonusu özelliğiyle tanıyabilir; sözgelimi, nesnedeki özelliği adıyla nesneden okuyabilir.

Nesneyi çevreleyen toplu ilişkiler olmadan nesneye verilecek bir ad gürültü olmaktan ileriye gidebilir mi gidemez mi? — «kırmızı», defalarca göremkle kafamda yer etmiş kırmızılık izleniminin adı değil midir, bunda toplumsal ilişkilerin rolü ne olsa gerek!... diye aklına gelebilir insanın.

Kırmızı bir nesneye «kırmızı» dediğimiz zaman başkaları bu sözümüzü anlamaktadır. Sözgelimi, karşımda-

kinden kırmızı kaplı bir kitap getirmesini istediğimde, sarı ya da bir başka renkli değil de kırmızı kaplı bir kitap getirebilmektedir. «Kırmızı» sözcüğünün kullanımında kendini gösteren bu uzlaşım nasıl ortaya çıkmaktadır? Örneğin, bu uzlaşım «kırmızı» dediğimiz rengin görmeyle kavranmasından / algılanmasından mı ortaya çıkmıştır?

Aristo'ya göre kırmızılık tek tek kırmızı şeylerde ortak olarak bulunan bir özelliktir. Platon'a göre şeylerin dışındadır. Kırmızı şeyler kırmızılık ideasından «pay almaktadır». Kırmızı bir şeyi «kırmızı» sözüyle tanıyışını insan, ruhunun idealar dünyasında gördüğü *kırmızılık* ideasını hatırlamasına borçludur. Platon bu görüşüyle, bir kavramın ya da düşüncenin ilgili olduğu nesneyi nasıl bilinir kıldığını (nasıl kavradığını) açıklamak istemişti. Kavramdaki genelliğin pratiko sosyal kuruluşunu gözden kaçırdığı için, nesnelerin genel varlıklardan «pay aldığından», «kopyası / taklidi» olduğundan sözetmiştir. Platon'un bilgi öğretisinde önemli rol oynayan kavram realizmine: insan bilincinden bağımsız genel varlıklar olduğundan sözetmeye, kavramların toplumsal bir kurum olduğunu *Platon gibi* gözden kaçıran bilgi öğretileri ya karşı çıkmışlar: Nominalizm,[3] ya da değişik baskılarla savunmuşlardır.[4]

«Kırmızı»ya dönelim: Bu sözcüğün kullanımında kendini gösteren uzlaşım, kırmızı nesnelerle kurduğumuz pratik ilişkilerdeki beraberlik nasıl ortaya çıkmıştır? Hepimizin kafasında kırmızı şeyleri görmekle edindiğimiz bir kırmızılık izlenimi mi vardır? Aynı nesnelere «kırmızı» deyişimizin nedeni kafamızdaki bu kırmızılık izlenimlerinin aynı oluşundan mıdır? Karşımdakinden kırmızı renkli bir kitap getirmesini istediğim-

de, başka renk bir kitap değil de, kırmızı kaplı bir kitap getirmesinin nedeni bu mudur?

Şöyle bir cevap deneyebilir miyiz: Kırmızı kaplı kitap istediğim kimseye «kırmızı» sözcüğü kırmızı bir nesne göstererek: «Kırmızı buna denir» diyerek öğretilmiştir. O da gördüğü rengi, renkten aldığı kırmızılık izlenimini hatırında tutabildiği için neyin kırmızı neyin başka renk olduğunu ayırdedebilmekte, başka renk bir kitap değil de kırmızı kaplı bir kitap getirebilmektedir... Diyelim ki, kırmızı rengi ona gösterdiğimiz zaman belleğinde kalan izlenim yeşildir. Bu durumda, gördüğü rengin yeşil, fakat bu renk için söylediği sözün «kırmızı» olduğunu düşünüyoruz demektir. Ondan, kırmızı kaplı bir kitap getirmesini istediğimizde, bu durumda yeşil kaplı bir kitabı «kırmızı» diye mi getirecekti?

Bu kimsenin araba sürdüğünü düşünelim: trafik ışıklarına yaklaşıyor; kırmızı ışık yandı. Ne yapacak: duracak mı, geçecek mi? Araba kullanmayı öğrenirken, gördüğü ışığın karşısında durması gerektiğini de öğrendiğinden, onun da herkes gibi kırmızı ışığın karşısında durmasını beklememiz gerekir (varsın belleğindeki görme izlenimi yeşil olarak kalsın).[5] «Kırmızı» sözünün anlamının kafamızdaki bir görme izleniminden çok, bu rengi çevreleyen insan davranışlarıyla, dışavurumları, yönelimleriyle belirlendiğini; sözcüğün kullanımını yöneten kural üzerindeki uzlaşımın bu eylem ve yönelimlerin paylaşılmasından ortaya çıktığını kabul etmeliyiz.[6]

CAHİT SAFFET IRGAT

Osman Serhat Erkekli

6 haziran 1971 pazar günü, gazetelerde şu haberler göze çarpıyordu:

«Anayasa'nın kırk maddesi değişiyor. Temel hak ve özgürlükler, millî bütünlük, millî güvenlik ve kamu düzeni ilkesiyle sınırlanacak.»

«Gözaltı süresi kırksekiz saate çıkıyor.»

«Türk Hukuk Kurumu da süresiz kapatıldı.»

«Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından aranan azılı militanlardan Hasan Demiral ve babası Ali Demiral gece yapılan anî baskın sonunda yakalanmışlardır. (...) Daha sonra baskın yapılan yerde arama yapan güvenlik kuvvetleri, çok sayıda sol yayınlar, Lenin ile Marks'ın resimleri ve Türk Halk Kurtuluş Ordusu rumuzlu birçok mektup ele geçirmişlerdir.»

«Kıvılcımlı ve iki Türk'ü Suriye de almadı. Türkiye'den kaçan Kıvılcımlı ve iki arkadaşının Filistin gerillalarının elinde bulunan bölgenin sahilinde oldukları sanılıyor...»

«Yirmi şaki Nurhak dağında kıstırıldı.»

«Sibel nefes kesen macerasını anlatıyor. Mahir, annesi aşağıdan teslim ol diye seslenince sinirlendi ve bana döndü «şimdi sen de öleceksin.» Mahir silâhını dayadı, «ağlamayı kesmezsen vururum. Beşe kadar sayıyorum dedi... Beni öldürmeyin, benim suçum ne diye yalvardım... «Ha ondört yaşında ölmüşsün, ha bizim gibi yirmialtı yaşında, ne çıkar» dediler...»

«M. Has, kendisini kaçıranlardan Ulaş Bardakçı ile rehin tutulduğu evi dolaştı.»

«Türk-İş, haksız ve toplu işçi çıkarmalarını başbakana şikayet etti.»

«Koleradan Hindistan'da sekiz bin kişi can verdi!»

«Fransa bir atom bombası patlattı.»

«Yüzüncü nükleer denizaltı da indirildi.»

«Kızıl Çin, nükleer denizaltı yapıyor.»

«Dört genç kadını öldüren 'Bükreş Canavarı' yakalandı.»

«Egzos gazı seks gücünü azaltıyor. İstanbul Şehirliler Derneği Başkanı Köknel, bu yüzden erkeklerin İstiklâl caddesinde dolaşmalarını tehlikeli buluyor.»

«Karısının burun ve kulaklarını dibinden kesti.»

«Nixon'un kızı Tricia'nın düğün provası yapıldı.»

«Irgat Öldü.»

«Cahit Irgat vefat etti. Ellibeş yaşında ölen tiyatro sanatçısı ve şairin cenazesi bugün kaldırılıyor...»

«Tiyatro oyuncusu ve edebiyatçı 'Baba Cahit' öldü.»

Babam, Cahit Irgat'la ilgili haberin şu satırlarının altını çizmişti. Anam, kardeşim ve ben okuyalım diye:

«Çok çabuk da öfkelenirdi. Çok içli bir insandı. Çocukları Zeynep ve Mustafa'yı çok severdi... Her şeyi hem çok sever, hem de çok kızardı. Huzura kavuştu. O huzuru arıyordu, buldu...»

Babam ne denli benzetmişti Cahit Irgat'ı kendine, Gerçekten de benziyordu. Boşuna dememişlerdi; Baba Cahit diye.

YAŞAMI

21 mart 1916'da, Lüleburgaz'da, tek katlı, bahçeli bir evde doğdu. Babası Yüzbaşı Saffet'tir. Öğrenimini, ilkokuldan sonra Edirne «Muallim Mektebi»nde sürdürdü. O yıllarda «maarif müfettişi» olan Reşat Nuri

Güntekin, yeteneğini ilk sezenlerden oldu. Öğretmen okulunu yarıda bırakıp, turneye gelen Raşit Rıza'nın tiyatrosuyla altı ay dolaştı Türkiye'yi. Ankara Devlet Konservatuarı'nın tiyatro bölümüne girdi, ama üç yıl okuduktan sonra kovuldu. İstanbul'a geldi, İngiliz Filolojisi doçenti olan Mîna Urgan'la evlendi. Mustafa (1949) ve Zeynep (1956) adlı iki çocuğu oldu. Sonradan, Lütfi Akad'ın kardeşi Neriman'la evlendi. 1970 yılının mart ayında, otuzbeşinci sanat yılı jübilesi yapıldı. Jübileden kısa bir süre sonra kansere yakalandı.

ÖLÜMÜ

Ellibeş yaşındayken, 5 haziran 1971 cumartesi günü, sabaha karşı, Şişli'deki evinde öldü. Ölüsü 16 haziran 1975 pazar günü, «Yaygara 70» adlı son oyununu oynadığı Dormen Titarosuna götürülerek, sahneye konuldu. Sanatçı arkadaşları, çiçeklerle süslenmiş tabutu başında saygı duruşunda bulundu. Öğle namazından sonra, Şişli camisinden alınıp, Zincirlikuyu gömütlüğünde gömüldü.

EDEBİYATÇILIĞI

1936'dan beri, Serveti Fünun'da, Uyanış'ta, Varlık'ta, Yürüyüş'te ve daha birçok dergide; şiir, öykü, deneme, yazı yayınladı.

Bu Şehrin Çocukları (1945), Rüzgârlarım Konuşuyor (1947), Ortalık (1952) Cahit Irgat'ın yayınlanmış şiir kitaplarıdır. Geriye Dönemezsin adlı bir roman da yayınlayan Cahit Irgat, 1969'da, bu üç şiir kitabını, yeni şiirler de ekleyerek, Irgatın Türküsü adlı kitabında biraraya getirdi. 1970'te, Milliyte gazetesinde, Konur Ertop'un deyişiyle; «otobiyografisini, 1940'lardaki sanat

dünyamızı, o kuşağa baskısı olan güçleri yansıttığı romanını»[1] İnsan Kafesi'ni tefrika ettirdi.

TİYATROCULUĞU

Cahit Irgat, 1935 - 1936 sezonunda, Raşit Rıza Tiyatrosunda, Aktör Kim? oyunundaki Lord Neville rolüyle tiyatroya başladı.[2] Öte yandan; Erman Şener aynı sezonuda, Şehir Tiyatrosunda, Ölçüye Ölçü adlı oyunla tiyatroya başladığını yazar.[3] Sadun Tanju'ysa, İstanbul Şehir Tiyatrosunda, ilk çıktığı rolün, Hayat bir Rüyadır oyununda olduğunu yazar.[4]

Görev aldığı tiyatroları şöyle sayabiliriz: Raşit Rıza, İstanbul Şehir, Gaité Mont-Parnasse, 1951'de Küçük Sahne, 1957'de Ankara Devlet, 1959'da Oda, Adana Şehir, Karaca, Dormen, 1962'te Site, Oraloğlu, Gen-ar. Sadun Tanju, Site Tiyatrosunu Cahide Sonku'yla kurduğunu,[5] Erman Şener'se, Cahide Sonku'yla Cahitler Tiyatrosunu kurduğunu yazar.[6]

Yüzün üstünde oyunda rol aldı. Dormen Tiyatrosunda oynanan, Yaygara 70'teki, yaşlı ve zengin bir İstanbul efendisi olan Paris Mukadder son rolüydü.

Oyunculuğunun yanısıra, yedi oyun sahneye koyan Cahit Irgat'ın en sevdiği rolleri; Taşra Kızı'ndaki aktör Frank Elgin, Monserrat'taki Esquerdo'dur.

SİNEMACILIĞI

Oynadığı ilk film; 1945 yılında çevrilen Yılmaz Ali' dir.

Küçük rol, büyük rol demeden, ekmek parası için elliden fazla filmde oynadı.

1950 yılında, Bırakılan Çocuk ve Soysuz adlı iki

filmin yönetmenliğini üstüne alan Cahit Irgat, sinema dublajları da yaptı.

ANILAR

Cahit Irgat, Edirne öğretmen okulunda okurken, turneye gelen Raşit Rıza'ya başvurur. Oyuncu olmak istediğini söyler. «Okulunu bitir, öğrenimini tamamla öyle gel» diyen Raşit Rıza'ya, okuldan ayrılıp gelen Cahit Irgat belki de ilk yalanını söyler:

— Bitirdim, mezun oldum.

Devlet Konservatuarından kovulur, tek sözü:

— Aktör gidiyor, dekorlar kalıyor.

olur.

1970'ten 1971'e girdiğimiz yılbaşı, oyuncu Şefik Döğen, Cahit Irgat'ın evine gider. Ve:

— İnşallah önümüzdeki yılbaşı yine hep birlikte olacağız Cahit ağabey... Oyundan sonra hep birlikte eğleneceğiz.

der. Cahit Irgat'ın yanıtıysa:

— Söyle Şefik çocuk söyle... Yalan bile olsa güzel.

---

[1] *Konur Ertop, Irgat'ın Kesilen Türküsü, Cumhuriyet, 13 haziran 1971.*

[2] *Dormen Tiyatrosu dergisi, sayı: 28.*

[3] *Erman Şener, Cahit Irgat'ın Ardından ,Ses, haziran 1971.*

[4] *Sadun Tanju, Geriye Dönemezsin, Cumhuriyet, 6 haziran 1971.*

[5] *Sadun Tanju, a.g.y.*

[6] *Erman Şener, a.g.y.*

ANADOLU TÜRKÇESİ

— LX —

İsmet Zeki Eyuboğlu

ALDAMAK, HAVA, HEMEN, İDRAR, KİN, KİNAYE, MACUN, MARDİN, MERHEM, MISIR, MUZ, NANE.

Aldamak, arapça *âl* ile türkçe da-mak eklerinden. Arapçada *âl* sözü kandırma, karıştırma, hîle anlamlarına gelir. Asya türkçesine kısa söyleyişle *al* olarak geçti Türkçede *da-mak* eklerini alarak *aldamak* biçimine girdi. Bundan aldatmak, aldatmaca, aldanış, aldanma, aldatıcı bg. birçok söz türedi. Doğrusu *aldatmak'*tır. *Aldamak* bir ağız değişikliği sonucu oluştu.

Hava, arapça *havâ*'dan. Arap dilinde *el-havâ* sözü yerle gök arasındaki boşluğa, uzaya denir. Eski türkçede bunun karşılığı *yil* (yel)'dir. Arapçada bu *havâ* sözünün ikinci anlamı da *boşluk*'tur. Türkçede değişikliğe uğrayıp *soluk, yel* anlamlarını içerir oldu. Bundan *dinlenmek, soluk almak* (nefes almak) anlamında *hava almak*, bir işten eli boş dönmek anlamında gene *hava almak* deyimleri türedi.

Hemen, farsça *hemân*'dan. Bu *hemân* sözü farsçada *birden, birdenbire* anlamlarına gelir. Türkçeye yazın yoluyla girmiştir.

İdrar, arapça deveden, koyundan *süt sağmak* anlamına gelen *darre* kökünden türemiştir. Ayrıca Arap dilinde *yağmur gibi su akıtmak, ok göstermek* anlamla-

rına da gelir. Türkçeye *sidik* karşılığında geçti, arapçada sidik sözünün karşılığı *bevl*dir.

Kin, farsça *kîn*'den. Kîn, farsçada, *hınç, öfke,* birine karşı duyulan *tedirginlik* demektir. Bundan türeyen *kîndâr* sözü de farsçada *öç besleyen, hınç duyan,* boyuna *tedirgin olan* anlamlarındadır.

Kinaye, arapça *kinâye*'den. Arap dilinde *kinâye* sösüzünün değişik anlamları vardır: Üstü kapalı söz söylemek, saygısızca konuşma, kadınlarla yatıp sevişmeyi içerir anlamda söz söyleme, çukur yer, genellikle, yazında, değişik anlamlı sözler arasında bağlantı kurma. Bir sözün gerçek anlamı ile benzerli anlamı arasında ilişki kurma. Anadolu türkçesinde epey değişikliğe uğramıştır.

Macun, arapça *yoğurmak* anlamına gelen *acn* sözünden. *Macun* sözünün gerçek anlamı *yoğurulmuş, hamur durumuna getirilmiş* demektir. Anadolu türkçesinde anlam değişikliğine uğrayarak özel bir bileşimin, tatlının adı olmuştur. Bundan türeyen «lahmacun» sözü de «yoğurulmuş et» anlamına gelir. Doğrusu «lahm-i macun» ya da «lahmu'l-macun» biçimindedir.

Mardin, Süryânî dilinde *kale* anlamına gelen *merdi* sözünden. *Mardin* sözü *merdi* (mardo da denir) sözünün çoğulu olan *merdin* ya da *mardin* (kaleler) biçiminde tekil olarak türkçeye geçmiştir. Bu ilde eskiden çok kale vardı. Ordu konaklama yeri, korunma yeri olan bu kaleler (mardin) yüzünden ilin adı *Mardin* kaldı.

Merhem, arapça *yağmur* anlamına gelen *rahme* (rahmet) sözünden. Arapçada *yardım etmek, acımak* an-

lamlarına gelen *rahmet* (rahm, rahme) sözü ile *yağmur* anlamına gelen *rahme(t)* sözünün yazılışları ayrıdır (biri gözlü *h* ile, biri noktasız *h* ile yazılır). Halk dilinde buna *merhem* dendiği gibi türkçe *sürmek* kökünden türetilmiş bir söz olan *sürül* de denir: «yarasına sürül sürüp bağladı».

Mısır, ekmek yapımında kullanılan bir bitki. Anadoluy'ya ilkin Mısır ülkesi yoluyla geldiğinden «mısır» diye anılmıştır. *Kolonya*'nın *Köln* ilinden, *fes*'in *Fas*'tan gelişi gibi, mısır denen bitki Anadolu'ya Amerika'nın bulunuşundan sonra *Meis* adalarından gelmiştir. Batı dillerinde mısır bitkisine *mais* denmesi bundandır.

Muz, arapça *mevz* sözünden. Arap dilinde *mevz* sözü tatlı, yenmesi kolay olan bitkinin adıdır. Türkçeye yanlış okunuşu yüzünden *muz* diye geçti.

Nane, arapça *nâ'nâ* sözünden. Türkçeye biraz yumuşayarak *nane* biçimiyle girdi. Arapça okunuşu biraz katıdır. Osmanlı ağzında *nâne* diye Fars söyleyişine uygun bir biçimde dile getirilir.

o

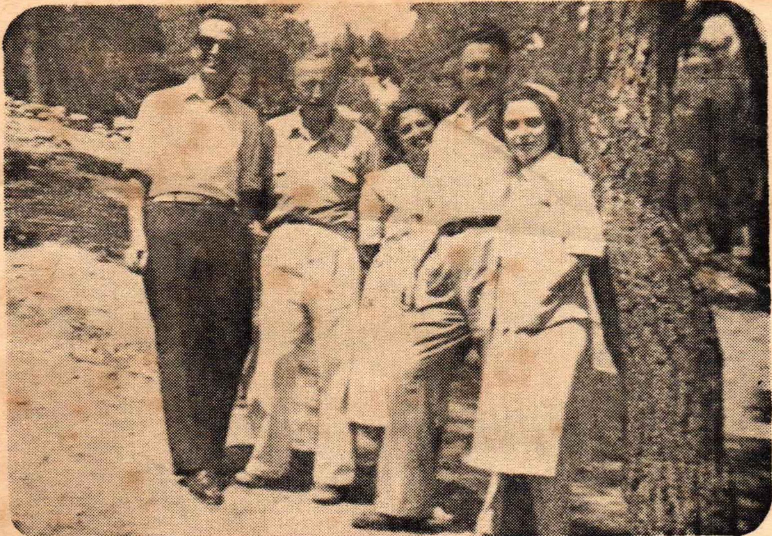
BİZE GELEN ESERLER

- o *Sanata Yaklaşım:* (Eleştiride Duyarlık Çağı), Sezer Tansuğ, Künmat Yayınları, İstanbul 1976, 25 TL.
- o *Gelin Ömrümüz:* (Hikâyeler), Tahir Abacı, Sergen Yayınları, İstanbul 1976, 10 TL.
- o *Ortaoyunu II* (Onbeş Oyun), Cevdet Kudret, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara 1975, 30 TL.

Son baskı tarihi : 31.5.1976

Burgaz, 1950. Peride ve Efser'in evi önünde. Bir mutlu şölen anısı. Birinci planda, soldan sağa: Münevver, Nâzım, Sait Faik. İkinci planda: Efser ve Peride Celâl.

Burgaz, 1950. Öğle yemeğinden sonra, çamlar altında: Soldan sağa: Vedat Günyol, Saik Faik, Efser, Nâzım ve Münevver.

Yakında

ÇAN YAYINLARINDA

Vedat Günyol

ÇALA KALEM

(Eleştiriler)

o

Saint - Just

DEVRİMLE GELEN

Çeviren :
Vedat Günyol

YENİ UFUKLAR : Aylık Sanat, Düşünce Dergisi, Sahibi ve yazı işleri sorumlusu: Vedat Günyol. Yönetim yeri: Cağaloğlu, Himaye-i Etfal sokak, Mirat han, No. 202 İstanbul, Yazışma ve havale adresi: YENİ UFUKLAR, P.K. 1034, Karaköy, İstanbul, Telefon 27 49 74, Yıllık abonesi: 90 TL., altı aylığı 50 TL., Yabancı ülkeler için iki katı alınır, İlân: Kapakta santimi 150 TL., sayfalarda 75 TL.

Hilâl Matbaacılık Koll. Şti. - İstanbul

Fiyatı: 7.50 TL.